

ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΝΕΩΣΙΣ
ΕΝ ΤΩ ΘΕΣΜΩ ΤΩΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩΝ ΣΥΝΟΔΩΝ

Ἵπὸ

π. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΓΙΕΒΤΙΣ, δ. Θ.

Τὸ θέμα τῆς παραδόσεως καὶ ἀνανεώσεως ἐν τῷ θεσμῷ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρευνηθῆ ἀπὸ δύο πλευρᾶς. Πρῶτον, νὰ ἐρευνηθῆ αὐτὸς οὗτος ὁ θεσμὸς τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, κατὰ πόσον ὁ ἴδιος ἀποτελεῖ ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν ἢ ἀνανέωσιν, ἢ μήπως καὶ τὰ δύο. Δεύτερον, νὰ ἐρευνηθῆ τὸ θεολογικὸν ἔργον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, κατὰ πόσον αἱ θεολογικαὶ καὶ δογματικαὶ ἐργασίαι καὶ ἀποφάσεις τῶν Συνόδων ἀπετέλουν συνέχειαν τῆς θεολογικῆς καὶ δογματικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἢ μήπως ἐπέφερον κάποια ἀνανέωσιν εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐντὶ νὰ ἐκλέξωμεν μίαν μόνον πλευρὰν τοῦ θέματος, εἴτε τὴν πρώτην (τὴν ἐκκλησιολογικο-κανονικὴν), εἴτε τὴν δευτέραν (τὴν θεολογικο-δογματικὴν), καὶ νὰ ἐμβαθύνωμεν περισσότερο καὶ ἐκθέσωμεν πληρέστερον μόνον αὐτήν, ἡμεῖς προετιμήσαμεν—ἔστω εἰς βάρος τῆς διεξοδικωτέρας ἐμβαθύνσεως—νὰ ἐρευνησωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς καὶ τὰς δύο αὐτάς ἐξ ἴσου βασικὰς πλευρὰς τοῦ θεματός μας. Τοιοῦτοτρόπως θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἔχωμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστοικοθεολογικῆς μελέτης τοῦ ὡς ἄνω θέματος περισσότερα συγκεκριμένα συμπεράσματα διὰ νὰ παραθέσωμεν αὐτὰ πρὸς τὸν σύγχρονον προβληματισμὸν περὶ παραδόσεως καὶ ἀνανεώσεως, μάλιστα δὲ ἐν ὄψει τῆς μελετωμένης Οἰκουμἐνικῆς Συνόδου τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἐπομένως, εἰς τὰ ὄρια τῆς εἰσηγήσεως αὐτῆς θὰ προσπαθῆσωμεν νὰ ἐκθέσωμεν τὰ ἐξῆς τρία σημεῖα:

α) Τὴν γένεσιν καὶ τὴν δομὴν τοῦ θεσμοῦ τῶν Οἰκουμἐνικῶν Συνόδων καὶ τὴν σημασίαν του εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὸ τὸ πρῖσμα πάντοτε τοῦ προβλήματος τῆς σχέσεως παράδοσις — ἀνανέωσις.

β) Τὸ θεολογικὸν ἔργον τῶν Οἰκουμἐνικῶν Συνόδων, τὰς θεολογικο-δογματικὰς ἐργασίας καὶ ἀποφάσεις των περὶ πίστεως, ἀναφορικῶς καὶ πάλιν μετὰ τὸ θέμα παράδοσις — ἀνανέωσις.

Και γ) μετά τὰ πορίσματα τῆς ἐρεύνης τῶν δύο αὐτῶν πλευρῶν τοῦ θέματος, θὰ δώσωμεν μίαν σύντομον ἀνασκόπησιν τῶν Συνόδων, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον χώραν μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον μέχρι σήμερα, καὶ τέλος, βάσει ὅλων αὐτῶν θὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τὸ θέμα τῆς μελετωμένης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Ὁρθοδοξίας.

I

1. Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς γενέσεως καὶ διαμορφώσεως τῆς ἰδέας περὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἔχουν ἐκφρασθῆ μέχρι τῶρα διάφοροι θεωρίαι ἐκ μέρους τῶν ἱστορικῶν. Θεωρεῖται συνήθως ὅτι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, ὡς ἔχουσαι ὁμοιότητάς τινας ὡς πρὸς τὸ πρωτόκολλον καὶ τὴν διαδικασίαν πρὸς τὰ συνέδρια τῆς ρωμαϊκῆς Συγκλήτου (Senatus), συνεκροτήθησαν ὡς ἐν εἶδος «αὐτοκρατορικοῦ κοινοβουλίου» ἐπὶ τῶν θεμάτων καὶ προβλημάτων τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομάζονται «βασιλικά συνόδοι» τῆς «κρατικῆς» ἢ «κρατικοποιημένης Ἐκκλησίας» τῆς Κωνσταντινείου περιόδου. Ἡ θεωρία αὕτη τυγχάνει παλαιότερα, ὅμως καὶ ἐσχάτως ὁ γνωστός ρωμαιοκαθολικὸς ἱστορικὸς Fransis Dvornik, εἰς τὴν σύντομον Ἱστορίαν τῶν Συνόδων¹, θεωρεῖ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους ὡς αὐτοκρατορικὰς «συγκεντρώσεις Ἐπισκόπων ποὺ βαθμιαίως διαμορφώνονται κατὰ τοὺς κανόνας, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὰς συνεδρίας τῆς ρωμαϊκῆς Senatus», πρᾶγμα τὸ ὅποιον, κατὰ τὴν γνώμην του, ἦτο πολὺ φυσικὸν καὶ «οἰκείον» εἰς Ἐπισκόπους «πολίτας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους (sitoyens Romains)». Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς θέσεως αὐτῆς ἀναφέρονται αἱ Σύνοδοι τῆς Καρθαγένης τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἁγίου Κυπριανοῦ καὶ μετέπειτα, καὶ ἰδίως αἱ κατ' ἐντολὴν τοῦ τότε μόνου τῆς Δύσεως αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου γινόμεναι Σύνοδοι ἐν Ρώμῃ τὸ 313 καὶ ἐν Ἀρελάτῃ τὸ 314, κατόπιν τῆς πρὸς αὐτὸν αἰτήσεως τῶν Δονατιστῶν Ἐπισκόπων τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ζητούντων τὴν κρατικὴν ὑποστήριξιν του². Ὅταν λοιπὸν ἀργότερον ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς αὐτοκράτωρ πλέον ὅλης τῆς οἰκουμένης, ἀπεφάσισε νὰ συγκαλέσῃ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον διὰ νὰ λύσῃ τὴν ἔνεκα τοῦ Ἀρειανισμοῦ προκύψασαν παραχρῆν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἐνώπιόν του τὰ παρα-

1. Histoire des Conciles, γαλλ. ἐκδ. Paris 1966, σ. 12 ἐξ. (προηγήθη ἀγγλικὴ ἐκδ. τὸ 1961). Πρβλ. τοῦ ἰδίου, Emperors Popes et General Councils, DOP (Cambridge Mass.) 6 (1951), 3 - 26.

2. Βλ. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστ. X, 5, 18 - 24.

δείγματα αὐτὰ τῶν Συνόδων τῆς Δύσεως, διὰ τῶν ὁποίων ὡς δι' αὐτοκρατορικῶν κοινοβουλίων» εἶχε λύσει τὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐνότητος ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ σύγκλησις τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἶχε περίπου τὸν αὐτὸν τύπον καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἦτο δηλαδὴ τὸ ὄργανον τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς διευθέτησιν τῶν θρησκευτικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα διετάρaxαν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἐνότητα τῆς ὑπ' αὐτὸν τελοῦσης χριστιανικῆς οἰκουμένης. Οὕτως αἱ Σύνοδοι ἐξυπηρετοῦν τὸ συμφέρον τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πάλιν πλευρᾶν, συνεχίζει ὁ Dvornik καὶ ἄλλοι τινὲς ἱστορικοί, τὴν ἰδίαν αὐτὴν ἐποχὴν ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ θεωρία τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, προσωπικοῦ φίλου τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις, εἰς τὸν Βίον τοῦ Κωνσταντίνου, ἐκθέτει μίαν ἰδικὴν του θεωρίαν τῆς πολιτικῆς κρατικῆς φιλοσοφίας περὶ τῆς Χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας ὡς ἐπὶ γῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τοῦ Χριστιανοῦ αὐτοκράτορος ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὅλης τῆς γῆς, ἔχοντος τὸν σκοπὸν νὰ ἐνώσῃ ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα εἰς μίαν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην³. Προφανῶς λοιπὸν ἡ ἰδέα αὕτη τοῦ Εὐσεβίου συνέβαλεν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ θεσμοῦ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Δὲν πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι αἱ περὶ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους ἀπόψεις αὗται ἔχουν κάποιο ἔρεισμα, διότι πρᾶγματι ὑπάρχουν ὀρισμένα ὁμοιότητες ἢ καὶ ἐφαρμογὴ ὀρισμένων ἰδίων διαδικασιῶν καὶ δικονομικῶν τύπων εἰς τὰς Συνόδους (κυρίως δὲ ἐκείνων τῆς Καρθαγένης καὶ τῆς Δύσεως) ποὺ ὑπῆρχον εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Σύγκλητον. Ὡσαύτως δὲν πρέπει νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι καὶ ἡ πολιτικὴ θεωρία τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας διεδραμάτισε τὸν ἰδικὸν τῆς ρόλον. Πλὴν ὅμως δὲν πρέπει νὰ συγχέεται τὸ οὐσιῶδες καὶ τὸ ἐπουσιῶδες ἐν τῷ συνοδικῷ συστήματι. Πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἀναζητηθῇ ἡ πέρα ὅλων τῶν ἀνωτέρω εὐρισκομένη ἐκκλησιαστικὴ βᾶσις του⁴. Διότι εὐλόγως γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἄραγε μὲ τὰς ἀνωτέρω θεω-

3. Βίος Κωνσταντίνου, Passim (ΒΕΠ 24, 96 ἐξ.). Πρβλ. καὶ Ἐκκλ. Ἱστορία X, 8, 16 ἐξ.

4. Πρβλ. J. Zizioulas, The Development of Conciliar Structures to the Time of the First Ecumenical Council, ἐν «Councils and the Ecumenical Movement» (World Council of Churches Studies, No 5), Geneva 1968, 34 - 51. Β. Φειδᾶ, Ἱστορικοκανονικά προβλήματα περὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Π (Ἀθῆναι 1970), σ. 246-7, σημ. 97.

ρίας αυτό τουτο το γεγονός των Συνόδων της Ἐκκλησίας του Χριστού, και το γεγονός της παραδοχής και υποταγής όλων των κατά τόπους Ἐκκλησιῶν του Θεοῦ εἰς τὸ συνοδικὸν σύστημα; Θὰ ἐδέχοντο δηλαδὴ αἱ ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης διεσκορπισμένοι Ἐκκλησιαὶ του Θεοῦ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπιβολὴν ἑνὸς συστήματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ξένον πρὸς τὴν φύσιν, τὴν δομὴν και τὴν ζωὴν των; Γνωρίζομεν ὅτι αἱ Ἐκκλησιαὶ ἐδέχθησαν τὸ συνοδικὸν σύστημα και τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους ἀναντιρρήτως, και τουτο ἀκριβῶς μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ σύμπτωση των ἱστορικῶν περιστάσεων, αἱ ὁποῖαι συνέβαλον εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, δὲν δύνανται νὰ ἐξηγήσῃ τὰς ἐκκλησιολογικὰς προϋποθέσεις των Συνόδων, τὸ πρωταρχικὸν γεγονός τῆς συνοδικότητος τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον και μόνον ὠδήγησε τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἀβίαστον παραδοχὴν του συνοδικοῦ συστήματος. Καὶ πράγματι, ἡ ἱστορικο-ἐκκλησιολογικὴ παράδοσις μαρτυρεῖ ὅτι ἡ «σύνδοσις» και «συνοδικότης» προϋπήρχε και προϋπάρχει εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν δομὴν (structure) και τὴν λειτουργίαν του σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις καθ' ἑαυτὴν τυγχάνει μία σύνοδος, σύναξις και κοινωνία. Ἐὰς ἴδωμεν λοιπὸν συντόμως αὐτὴν τὴν παράδοσιν περὶ του συνοδικοῦ θεσμοῦ εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας και τὴν λειτουργίαν τῆς ἐν αὐτῇ συνοδικότητος πρὸ τῆς συγκροτήσεως τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ὡς πρώτην σύνοδον, τὴν συστατικὴν τῆς συνοδικότητος τῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἐπρεπε νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον του Κυρίου μετὰ των Μαθητῶν Αὐτοῦ, και τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, καθ' ἣν κατήλθε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους και τὴν Ἐκκλησίαν ὅλην. Πλὴν ὅμως ὡς πρώτη ἐφαρμογὴ και λειτουργία ἐν τῇ ἱστορίᾳ του συγκεκριμένου συνοδικοῦ θεσμοῦ θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ Ἀποστολικὴ Σύνοδος των Ἱεροσολύμων (Πράξ. κεφ. 15). Ἄλλὰ ἄς μὴ σταματήσωμεν οὔτε εἰς αὐτὴν, ἄς προχωρήσωμεν περαιτέρω. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν των πηγῶν, πολλαὶ Σύνοδοι συνεκλήθησαν κατὰ τὸν Β' και Γ' αἰῶνα εἰς διαφόρους ἐποχὰς και τόπους. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 160 εἰς τὴν Φρυγίαν τῆς Μ. Ἀσίας ἔλαβον χώραν Σύνοδοι κατὰ του Μοντανισμού, ὡς λέγει ὁ Εὐσεβίος (Ε', 16,7,9,10): «τῶν γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν πολλὰ κίς και πολλαχῆ τῆς Ἀσίας εἰς τουτο συνελθόντων και τοὺς προσφάτους λόγους (του αἰρετικοῦ Μοντανοῦ) ἐξετασάντων και βεβήλους ἀποφηνάντων, και ἀποδοκιμασάντων τὴν αἰ-

ρεσιν (αὐτοῦ), οὕτω τῆς τε Ἐκκλησίας ἐξισώθησαν (αὐτὸν) και τῆς κοινωνίας εἰρχθησαν». Ὀλίγα ἔτη ἀργότερον, περὶ τὸ 196, ὅταν προέκυψε τὸ πρόβλημα περὶ του ἑορτασμοῦ του Πάσχα εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν και ἄλλοῦ, τότε, και πάλιν κατὰ τὴν μαρτυρίαν του Εὐσεβίου (Ε', 23, 2), «σύνοδοι και συγκροτήσεις Ἐπισκόπων ἐπὶ ταῦτον ἐγίνοντο, πάντες τε μιᾷ γνώμῃ δι' ἐπιστολῶν ἐκκλησιαστικῶν δόγμα τοῖς πανταχόσε διευτυπῶντο». Τότε συνεκροτήθησαν Σύνοδοι ἐν Παλαιστίνῃ, Ρώμῃ, Μ. Ἀσίᾳ, Ἀλεξανδρείᾳ και ἀλλαχοῦ.

Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἔχομεν ἐπίσης πλήθος Συνόδων εἰς τὴν Β. Ἀφρικὴν, εἰς τὴν Ρώμην, εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν του Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, ἰδίως δὲ τὰς Συνόδους εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀπὸ 261-268. Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶχον λάβει χώραν ἐπανειλημμένως πολλαὶ Σύνοδοι, αἱ ὁποῖαι ἡσχολήθησαν μετὰ τὴν μοναρχιανὴν αἵρεσιν του Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας, Παύλου Σαμοσατέως. Ὁ Εὐσεβίος γράφει: «Πάντων οὖν κατὰ καιροῦς διαφόρων και πολλακίς ἐπιταυτὸσυνιόντων, λόγοι και ζητήσεις καθ' ἑκάστην ἀνεκινούντο Σύνοδοι» (Ζ', 28,2) περὶ τῆς ἑτεροδόξου διδασκαλίας του Σαμοσατέως, τὸ δὲ δεύτερον ἔτος του Αὐριλιανοῦ, δηλ. τὸ 268, «τελευταίας συγκροτήσεως πλείστον ὄσων Ἐπισκόπων Συνόδου, φωραθεὶς και πρὸς ἀπάντων ἤδη σαφῶς καταγνωθεὶς ἑτεροδοξίαν, ὁ τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν αἵρέσεως ἀρχηγὸς τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀποκηρύττεται» (Ζ', 29, 1). Ἡ τελευταία αὕτη Σύνοδος τῆς Ἀντιοχείας ἀπηύθυνε μίαν συνοδικὴν ἐπιστολὴν «ἐκ κοινῆς γνώμης» των συνελθόντων Ἐπισκόπων πρὸς τοὺς ἀπόντας και μὴ συμμετασχόντας Ἐπισκόπους. Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολὴ περιέχει πολλαὶ στοιχεῖα μαρτυροῦντα περὶ ὑπάρξεως μιᾶς βαθείας περὶ Συνόδων συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιστολὴ ἐπιγράφεται χαρακτηριστικῶς: «Διονυσίῳ (Ρώμης) και Μαξίμῳ (Ἀλεξανδρείας) και τοῖς κατὰ τὴν Οἰκουμένην πασιν συλλειτουργοῖς ἡμῶν Ἐπισκόποις και πρεσβυτέροις και διακόνοις και πάση τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ». Οὐχ ἦττον τυγχάνει χαρακτηριστικὴ και ἡ ὑπογραφή τῆς ἐπιστολῆς: «Ἐλενος και Ὑμέναιος... και οἱ λοιποὶ πάντες οἱ σὺν ἡμῖν παροικοῦντες τὰς ἐγγυὲς πόλεις και ἔθνη Ἐπίσκοποι και πρεσβύτεροι και διάκονοι και αἱ Ἐκκλησιαὶ του Θεοῦ» (Εὐσεβίου, Ζ', 30,2). Ἡ Σύνοδος αὕτη τῆς Ἀντιοχείας τὸ 268 ἦτο κάτι περισσότερον ἀπὸ μίαν τοπικὴν Σύνοδον τῆς Ἀνατολικῆς Διοικήσεως και ἡ ἀπόφασίς της ἐστάλη πρὸς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας.

Ἐκδηλος εἶναι εἰς τὴν Σύνοδον ἢ συνειδησις περὶ τῆς μιᾶς «ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Καθολικῆς Ἐκκλησίας», ἢ αὐτοσυνειδησία δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας ὅτι πάντα τὰ μέλη αὐτῆς, πάντες οἱ ἐν τῷ κόσμῳ πιστοί, πᾶσαι αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι εἰς τὴν οἰκουμένην ἀποτελοῦν μίαν Ἐκκλησίαν, τὴν «κατὰ τὴν οἰκουμένην Καθολικὴν Ἐκκλησίαν». Ἀναμφιβόλως ἢ συνειδησις αὕτη περὶ τῆς οἰκουμένης ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας προϋπήρχεν ἀπὸ τὴν ἀρχῆν, ὅπως τοῦτο φαίνεται π.χ. εἰς τὸ Μαρτύριον τοῦ Πολυκάρπου (Η', 1), ὅταν οὗτος πρὸ τοῦ μαρτυρίου του προσεύχεται ὑπὲρ «πάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην Καθολικῆς Ἐκκλησίας». Ἡ ἰδία συνειδησις ὑπάρχει εἰς τὸ λειτουργικὸν κείμενον τῆς Διατάξεως, εἰς τὴν εὐχαριστιακὴν προσευχὴν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας: «Ὡσπερ ἦν τοῦτο τὸ κλῆσμα διεσκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὀρέων καὶ συναχθὲν ἐγένετο ἓν, οὕτω συναχθῆτω Σοῦ ἢ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν Σὴν βασιλείαν» (Θ', 4). Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κείμενα τῆς Κ. Διαθήκης ὑπάρχουν πολλὰ χωρία, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν περὶ τῆς ἰδίας αὐτῆς συνειδήσεως, ὅπως εἶναι π.χ. τὸ Ἰωαν. 11,52, ὅπου λέγεται ὅτι ὁ Χριστὸς ἀποθνήσκει «ἵνα τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἓν», ἢ τὸ Α' Πέτρ. 5, 9, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῆς «ἐν τῷ κόσμῳ» ἀδελφότητος ἡμῶν, κλπ.

Ἡ συνειδησις αὕτη περὶ τῆς εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην μιᾶς Καθολικῆς Ἐκκλησίας θὰ ἐκφρασθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος ὡς συνειδησις περὶ «ἐνὸς σώματος» τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ εἰς δύο τοπικὰς Συνόδους: εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας Σύνοδον κατὰ τοῦ Ἀρείου περὶ τὸ 319⁵, καὶ εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Ἀντιοχείας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 325, ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς Ἀλεξανδρείαν ὁ Ὅσιος Κορδοῦνης καὶ μετὰ τοῦ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας καὶ ἄλλων ὀρθοδόξων Ἐπισκόπων συνεκρότησεν εὐρυτέραν τοπικὴν Σύνοδον, ἢ ὁποία καθήρεσε τοὺς προστάτας τοῦ Ἀρείου (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Εὐσέβιον Καισαρείας). Εἰς τὴν ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ἀπηρῦθεν ἢ Σύνοδος αὕτη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Θεσσαλονίκης, πολὺ χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν οἰκουμένην προοπτικὴν τῆς Ἐκ-

5. Ἀπὸ τὴν Σύνοδον αὕτη ἀπεστάλη μία ἐπιστολὴ «τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμωτάτοις σὺλλειτουργοῖς ἀπανταχοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας», ἢ ὁποία ἀρχίζει ὡς ἑξῆς: «Ἐνὸς σώματος ὄντος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐντολῆς τε οὐσης ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς τηρεῖν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ' ἐκάστου γινόμενα» (ΒΕΠ 18, 270 - 1 καὶ 37, 98).

κλησίας τυγχάνει ἢ ἀρχικὴ φράσις: «Ἐνὸς σώματος ὄντος τῆς Καθολικῆς κατὰ πάντα τόπον Ἐκκλησίας, κἂν ἐν διαφοροῖς τόποις ὦσιν αἱ τῶν συναγωγῶν σκηναὶ καθάπερ μέλη τοῦ ὅλου σώματος, ἀκόλουθόν ἐστιν καὶ τῇ σῆ ἀγάπῃ γνωσθῆναι τὰ ὑπὸ τ' ἐμοῦ τε καὶ τῶν ὁσίων ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ὁμοψύχων καὶ σὺλλειτουργῶν κεκινημένα τε καὶ πεπραγμένα, ἵνα καὶ σὺ ὡ σ π ε ρ πα ρ ὶ ν ἐ ν π ν ε ὑ μα τ ι κ ο ι ν ῆ σ ὺ ν ἡ μ ῖ ν λαλήσης καὶ κοινῇ προστάξης περὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν ὑγιᾶς καὶ κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν νόμον ὀρισθέντα τε καὶ πραχθέντα»⁶. Ἡ διὰ τῶν λόγων τούτων ἐκφραζομένη περὶ Ἐκκλησίας συνειδησις σαφῶς προϋποθέτει μίαν συνοδικότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὁποία συνδέεται μὲ πολὺ βαθυτέρας πραγματικότητας, αἰτινες εἰσέρχονται εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν καὶ τὴν δομὴν τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ. Ἐπ' αὐτοῦ τυγχάνει λίαν χαρακτηριστικὴ καὶ ἡ συνέχεια τῆς συνοδικῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ὅπου μεταξὺ ἄλλων λέγεται, ὅτι «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς συνήγαγεν εἰς τὴν παροικίαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ», εἰς τὴν ὁποίαν «εὗρομεν πολλὴν ἀταξίαν μάλισθ' ὅτι ἐν πολλοῖς ὀλιγορήθη καὶ κατεφρονήθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος καὶ οἱ κανόνες ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ... διότι κ ε κ ὠ λ υ τ ο Ἐ π ι σ κ ὶ π ὠ ν Σ ὺ ν ο δ ο ν σ υ ν α χ θ ῆ ν α ι ἐν τοῖς τῶν μερῶν τούτων τόποις». Ἡ Σύνοδος ἐνταῦθα ἀναφέρεται προφανῶς εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Λικινίου, ὅστις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ γίνωνται Σύνοδοι Ἐπισκόπων ἐν Ἀνατολῇ, ὅπως περὶ τούτου γράφει ὁ Εὐσέβιος (Βίος Κωνστ. Α', 51): «νόμον ἐκπέμπει διακε-

6. Ἡ Ἐπιστολὴ αὕτη διεσώθη εἰς τὴν συριακὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔκανε τὴν ἐπαναμετάφρασιν ὁ E. Schwartz (βλ. ΒΕΠ 37, 122 - 5). Ὁ Εὐσέβιος δὲν μνημονεύει οὔτε τὴν ἐν λόγῳ Σύνοδον τῆς Ἀντιοχείας οὔτε τὴν Ἐπιστολὴν τῆς αὐτῆς, λόγῳ πιθανῶς τῆς ὑπὸ τῆς Συνόδου αὐτῆς καταδίκης αὐτοῦ. Σημειωτέον ὅτι, ὅπως φαίνεται σαφῶς ἐκ τοῦ κειμένου τῆς Ἐπιστολῆς, τὸ ὅποιον ἀνεφέρομεν, ἢ συνοδικότητος τῆς Ἐκκλησίας ἐξεφράζετο ὄχι μόνον διὰ τῶν Συνοδῶν, ἴτοι τῶν συνελεύσεων τῶν Ἐπισκόπων ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐπιστολῶν, τῶν ἀλλήλοεπισκέψεων, καὶ κυρίως διὰ τῶν ἐπισκοπικῶν χειροτονιῶν, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Γενικῶς εἰπεῖν, ἢ ἐκδήλωσις τῆς συνοδικότητος τῆς Ἐκκλησίας, «ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὴν ἐπίσκεψιν ἢ ἀποκατάστασιν τῆς ἐκπροσώπων τῶν ὑπ' αὐτοῦ Ἐκκλησιῶν διὰ τὴν βεβαίωσιν ἢ ἀποκατάστασιν τῆς κοινωρίας τούτων» (B. Φειδᾶ, Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθήναι 1969, σ. 42 ἑξ.). Πρβλ. ἐπ' αὐτοῦ τὸ προαναφερθὲν χωρίον τοῦ Εὐσεβίου (Ε', 23,2), ὡς ἐπίσης καὶ τὸ κατωτέρω ἀναφερόμενον χωρίον τοῦ ἰδίου περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Λικινίου ἀπαγορεύσεως κάθε εἴδους ἐπικοινωνίας τῶν Ἐπισκόπων (Βίος Κωνστ. Α', 51). Πρβλ. ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος περὶ συνοδικότητος καὶ τὰς Ἐπιστολάς 164 καὶ 192 τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

λευόμενον μηδαμῆ μηδαμῶς ἀλλήλοις ἐπικοινωνεῖν τοὺς Ἐπισκόπους, μηδ' ἐπιδημεῖν αὐτῶν ἐξεῖναι τι τῆ τοῦ πέλας Ἐκκλησία, μηδέ γε Συνόδους μηδέ βουλὰς καὶ διασκέψεις περὶ τῶν λυσιτελῶν ποιεῖσθαι. Διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως αὐτῆς τοῦ Λικινίου ἐκινδύνευε νὰ ἐπέλθῃ ἡ τελεία παράλυσις τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πλέον ζωτικῶν θεσμῶν τῆς, τῶν Συνόδων, ὅπως ὀρθῶς σημειώνει ὁ Εὐσέβιος. Διότι «ἐχρῆν ἢ παραβαίνοντας (τοὺς Ἐπισκόπους) τὸν νόμον (τοῦ Λικινίου) ὑποβάλλεσθαι τιμωρίᾳ, ἢ πειθαρχοῦντας τῷ παραγγέλματι παραλύειν Ἐκκλησίας θεσμούς· ἀλλ' ὡς γὰρ οὐ δυνατόν τὰ μεγάλα τῶν σκεμμάτων ἢ διὰ Συνόδων κατορθώσεως τυγχάνειν· Ἐπισκόπων γοῦν οὐδ' ἐτέρως ἢ μόνον οὕτω (τ. ἔ. διὰ τῶν Συνόδων) γίνεσθαι τὰς χειροτονίας θεσμοὶ προδιειληφασί θεῖου (αὐτόθι).

Τὰ τελευταῖα αὐτὰ λόγια τοῦ Εὐσεβίου ἀναφέρονται εἰς μίαν ἀκόμη βαθύτεραν πραγματικότητα τῆς περὶ Συνόδων παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Πρόκειται περὶ τοῦ ἐκ τῶν Ἀποστόλων καταγομένου «θείου θεσμοῦ» τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι περὶ τῆς ἐκκλησιολογικῆς πράξεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καθ' ἣν εἰς Ἐπίσκοπος χειροτονεῖται ἀποκλειστικῶς ἐν τῇ Συνόδῳ τῶν Ἐπισκόπων. Ὁ ἐκάστοτε δηλαδὴ Ἐπίσκοπος ἐκάστης τοπικῆς Ἐκκλησίας ἐχειροτονεῖτο— καὶ χειροτονεῖται καὶ μέχρι σήμερον εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν—μόνον ἐν τῇ Συνόδῳ τῶν πλησιοχώρων Ἐπισκόπων⁷, καὶ τοῦτο μάλιστα μόνον ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ, ἐν τῇ Εὐχαριστιακῇ συνάξει τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως περὶ τοῦτου μαρτυρεῖ ἡ Ἀποστολικὴ Παράδοσις τοῦ Ἱππολύτου⁸ καὶ ἄλλα ἀρχαῖα κείμενα ὡς καὶ ἡ μέχρι σήμερον πράξις τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ χειροτονία λοιπὸν τοῦ ἐκάστοτε Ἐπισκόπου εἰς ἐκάστην τοπικὴν Ἐκκλησίαν προϋέθετε τὴν τοπικὴν συνέλευσιν καὶ σύ-

7. Πρβλ. τὸν δ' κανόνα τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου: «Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι...» Πρβλ. καὶ τὸν α' Ἀποστολικὸν κανόνα: «Ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθαι ὑπὸ Ἐπισκόπων δύο ἢ τριῶν».

8. «Δεῖ χειροτονεῖν εἰς Ἐπίσκοπον ἐκεῖνον ὃν ἐξέλεξεν ὁλος ὁ Λαός... Ὅταν δὲ γίνεται ἀρεστός, τότε θὰ συναχθῇ ὁ λαὸς μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ οἱ παρόντες Ἐπίσκοποι, τὴν ἡμέραν Κυριακὴν. Συμφωνηθέντων ἀπάντων, ἐκεῖνοι (οἱ Ἐπίσκοποι) θὰ θέσουν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν, τὸ δὲ πρεσβυτέριον θὰ παρίσταται σιωπηλῶς» (Hippolyte de Rome, La Tradition apostolique, 2, ἐκδ. Β. Botte, «Sources Chrétiennes», No 11 bis, σ. 40-43). Διαταγαὶ Ἀποστόλων, Η', 4 (ΒΕΠ 2, 143 καὶ 185).

οδον καὶ συλλειτουργίαν τῶν ἐκ πλησιοχώρων Ἐκκλησιῶν Ἐπισκόπων. Οἱ συνερχόμενοι οὗτοι Ἐπίσκοποι δὲν ἐχειροτόνουν τὸν Ἐπίσκοπον ἀπολελόμενος καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς Εὐχαριστιακῆς κοινότητος τοῦ τόπου, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ Εὐχαριστιακῇ συνάξει τῆς τοπικῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ «προσφέρειν τῷ Θεῷ τὰ δῶρα τῆς ἁγίας αὐτοῦ Ἐκκλησίας»⁹, (Ἱππολύτου, αὐτ. § 3. Πρβλ. Ἐβρ. 5, 1), καὶ εἰς τὸ συνδέεσθαι καὶ κοινωνεῖν τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινότητα αὐτὴν διὰ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς μετὰ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο σημαίνει ἀκριβῶς τὴν ἄμεσον σύνδεσιν τῶν πρώτων Συνόδων μετὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινότητα, μετὰ τὴν Εὐχαριστιακὴν συνάξιν, ἢ ὅποια ἀκριβῶς εἶναι ἡ βασικὴ προϋπόθεσις κάθε Συνόδου καὶ συνοδικῆς δομῆς τῆς Ἐκκλησίας. Πράγματι, ἡ ἐν ἐκάστῳ τόπῳ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς Εὐχαριστιακῇ συνάξει πέριξ τοῦ Ἐπισκόπου καὶ τοῦ πρεσβυτέρου του εἶναι κυρίως εἰπεῖν Σύνοδος καὶ συνάξις τοῦ Λαοῦ τοῦ Θεοῦ, δηλ. συναγωγὴ τῶν πιστῶν εἰς Ἐκκλησίαν Θεοῦ¹⁰, ἥτοι ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πέριξ τοῦ Ἐπισκόπου ἐκκλησιασθεὶς λαὸς τοῦ Θεοῦ, συναγόμενος διὰ νὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἐν Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ὅποῖον ἐν σῶμα ἀκριβῶς οἱ πιστοὶ ἐβαπτίσθησαν ἐν ἐνὶ Πνεύματι (Α' Κορ. 12, 13). Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀκριβῶς πολλοὶ ἐκ τῶν Πατέρων ὠνόμαζον τὴν Εὐχαριστιακὴν συνάξιν «σύνοδον»¹¹. Διότι ἐν τῇ Εὐχαριστιακῇ συνάξει ἐξεφράζετο καὶ ἐξεδηλοῦτο ἡ πρωταρχικὴν συνοδικότης τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ τὸ ὅποῖον κατῆλθε καὶ κατέρχεται τὸ Πανάγιον Πνεῦμα.

⁹ Ἐὰν προχωρήσωμεν ἐντεῦθεν ἀκόμη βαθύτερον εἰς τὸ μυστήριον

9. Ἱππολύτου, αὐτ. § 3 (Πρβλ. Ἐβρ. 5, 1). Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ νεοχειροτονηθεὶς Ἐπίσκοπος εὐθὺς ἄμεσως μετὰ τὴν χειροτονίαν του προίσταται τῆς Εὐχαριστιακῆς συνάξεως τῆς τοπικῆς τοῦ Ἐκκλησίας καὶ τελεῖ τὴν Ὁ. Εὐχαριστίαν (αὐτόθι, § 1). Πρβλ. καὶ J. Zizioulas, La Communauté eucharistique et la Catholicité de l'Église, ἐν «ISTINA», 1(1969), 76 καὶ 85 ἐξ. Πρβλ. καὶ Β. Φειδᾶ, μν. ἔ., σ. 44-46.

10. Πρβλ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατήχησις 18, 21 (PG 33 1044-5). Πρβλ. καὶ Χρυσόστομου, PG 55, 493.

11. Πρβλ. Ἱππολύτου, Ἐλεγχος Θ', 23· Μεθοδίου Ὁλύμπου, Περὶ αὐτεξουσίας («Ἡ ὑμετέρα σύνοδος τῶν ἁμαρτε καὶ ἀκούοντων καὶ συναδόντων τὰ θεῖα μυστήρια»)· Γρηγορίου Θεολόγου, Ἐπιστολὴ 216, 6· Χρυσόστομου, Εἰς Προφητ. 2,5 (PG 56, 182)· Κυρίλλου Ἀλεξ., Εἰς Ἰωάν. βιβλ. III, κεφ. I («Τοιγάρτοι καὶ ἐν ταῖς ἁγίαις μάλιστα συνόδοις ἥτοι συνάξεσι παρ' αὐτὰς τοῦ μυστηρίου τὰς ἀρχάς».. κτλ.) κ.ἄ.

της Ἐκκλησίας ὡς «Συνόδου», θὰ φθάσωμεν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ Χριστολογικὸν γεγονός καὶ μυστήριον ποῦ ἀποτελεῖ τὴν ὑπόστασιν τῆς Ἐκκλησίας. Διότι, ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει, τί εἶναι αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία; Εἶναι ἡ ἔνωσις καὶ κοινωνία Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ποῦ ἐπραγματοποιήθη ἡ ἔνωσις καὶ κοινωνία αὐτῆ; Ἐπραγματοποιήθη ἐν τῇ ἐνώσει τῆς Θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῇ Ὑποστάσει τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν ἐνωσιν τῆς Θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ ὀνομάζουν οἱ Πατέρες «σύνουδο», καὶ μάλιστα οἱ πλέον χριστολογικοὶ καὶ ἐκκλησιολογικοὶ Πατέρες, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Πρόκλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής¹², ἐκεῖνοι δηλαδὴ οἱ Πατέρες ἡ Χριστολογικὴ διδασκαλία τῶν ὁποίων εἶναι τὸ μέτρον τῆς ὀρθῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τοὺς Πατέρας αὐτοὺς ἡ «σύνουδος», τούτεστιν ἡ ἐνωσις τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων, συνιστᾷ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ ἐν ταύτῃ καὶ τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνταῦθα ἡ χριστολογικὴ ἔννοια «σύνουδος» ἐνέχει ἀποφασιστικὴν σπουδαιότητα διὰ τὴν Ἐκκλησιολογίαν, διότι ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὴν ἀποκάλυψιν καὶ φανέρωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ. Ἴδιαιτέρως περὶ τούτου ὁμιλεῖ ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας. Εἰς τὴν ἐρμηνείαν του εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον συνδέει οὗτος στενότατα καὶ σχεδὸν συντονίζει τὴν σύνουδον τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς σύνουδον τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς σύνουδον τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς σύνουδον τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς σύνουδον τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς σύνουδον τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς σύνουδον τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων. Ἦ σύνουδος τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, οὐσης σώματος Χριστοῦ, ἀποτελεῖται ἐκ τῆς Εὐχαριστιακῆς κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ καὶ ἐκ τῆς κοινωνίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹³. Ἦ ἐρμηνεία αὕτη τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, οὐσα ἀπλῶς ἀντιπρο-

12. Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 30, 8 (PG 36, 113)· Πρόκλου Κων/πόλεως, Λόγος 3, 3 (PG 65, 708)· Κυρίλλου Ἀλεξ., Κατὰ Νεστορίου 11, 12, καὶ Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς («Διύσχυριζόμεθα δὲ σύνουδον μὲν τινα καὶ τὴν ὑπὲρ λόγου συνδρομὴν εἰς ἐνωσιν ἀνίσων τε καὶ ἀνομοίων πεπράχθαι φύσεων. Ἔνα δ' οὖν ὅμως Χριστὸν καὶ Κύριον καὶ Υἱὸν ἐπιγινώσκωμεν, ἐν ταύτῃ καὶ ὑπάρχοντα καὶ νοούμενον Θεόν τε καὶ ἄνθρωπον», «Sources Chrétiennes», No 97, σ. 220-2)· Μάξιμου Ὁμολογητοῦ, Ἐπιστ. 12 («Καθ' ὑπόστασιν μὲν οὖν ἐνωσίς ἐστι, κατὰ τοὺς Πατέρας, ἡ τὸν ἐτεροῦσιον φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν σύνουδος», PG 91, 484).

13. Πρβλ. Ὑπόμνημα εἰς Ἰωάν. βιβλ. XI, κεφ. 11 (ἔκδ. Pusey, II, 733-737, Oxford 1872): «Συνακαερνῆσθαι τρόπον τινὰ καὶ ἡμᾶς ἀλλήλοις βούλεται... ὡς

σωρευτικῆ τῶν χριστολογικῶν καὶ ἐκκλησιολογικῶν ἀντιλήψεων πολλῶν ἄλλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, μᾶς φανερώνει τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν βαθέων θεολογικῶν ριζῶν τῆς συνοδικότητος τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν χρειάζεται, νομιζομεν, νὰ ἐπιμείνωμεν περισσώτερον ἐπὶ τοῦ «σύνουδο» χαρακτήρος αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο, διαπιστώσαντες τὰς θεολογικὰς ρίζας τῆς συνοδικότητος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐπανεῦρωμεν εἰς τὰς ἐκκλησιολογικο-κανονικὰς καὶ ἱστορικὰς ἐκδηλώσεις τῆς συνοδικότητος, εἰς τὸ συγκεκριμένον δηλαδὴ γεγονός τῶν Συνόδων ὡς κανονικοῦ θεσμοῦ ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν συγκεκριμένην ἱστορικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας ἡ βασικὴ αὕτη συνοδικότης εἶχε πάντοτε τὴν συγκεκριμένην τῆς ἔκφρασιν καὶ εἰς ἐκάστην τοπικὴν Ἐκκλησίαν καθ' ἑαυτὴν, καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν αὐτῆς μετὰ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν. Οὕτως, ἤδη ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν βλέπομεν, ὅτι ἐντὸς τῆς συνόδου τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, τοῦ ὅλου καὶ καθολικοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ ἔκφραζομένου ἐν τῇ Εὐχαριστιακῇ συνάξει, ἔχομεν μίαν εἰδικὴν «Σύνουδον» ἢ «Συνεδρίον», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου, ἦτοι τὸν Ἐπίσκοπον περικυκλοῦμενον ὑπὸ τοῦ πρεσβυτερίου του «εἰς τύπον συνεδρίου τῶν Ἀποστόλων»¹⁴, ἢ ὅποια «Σύνουδος» ἢ τὸ «Συνεδρίον» κρίνει καὶ ἀποφασίζει διὰ τὰς ποικίλας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑποθέσεις. Τὰς καταβολὰς τοῦ «Συνεδρίου» ἢ τῆς «Συνόδου» αὐτῆς πρέπει νὰ ἴδωμεν εἰς τὰς ἔκφράσεις, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων: «Ἄποστολοι καὶ πρεσβύτεροι» (15, 2 - 23-21,

ἐν νοεῖσθαι τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας σῶμα, διὰ συνόδου καὶ συνδρομῆς τῶν δύο Λαῶν εἰς ἐνὸς τελείου σύστασιν ἀναβαῖνον ἐν Χριστῷ»· καὶ ὀλίγον περαιτέρω: «ἔγενετο σὰρξ (ὁ Μονογενῆς), κατὰ τὰς Γραφάς, ἀναμιγνύς ὡς περ ἑαυτὸν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει διὰ τῆς ἀφράστου συνόδου τε καὶ ἐνώσεως τῆς πρὸς τὸ σῶμα»· καὶ ἐπίσης μετ' ὀλίγον: «εἰ δὲ σύσσωμοι πάντες ἀλλήλοις ἐσμέν ἐν Χριστῷ, καὶ οὐχὶ μόνον ἀλλήλοις, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ δῆλον ὅτι τῷ ἐν ἡμῖν γενομένῳ διὰ τῆς ἰδίας σαρκός, πῶς οὐκ ἦδη σαφῶς ἐν ἐσμενοῖσι πάντες καὶ ἐν ἀλλήλοις καὶ ἐν Χριστῷ; Χριστὸς γάρ ἐστιν ὁ τῆς ἐνότητος σύνδεσμος, θεὸς τε ὑπάρχων ἐν ταύτῃ καὶ ἄνθρωπος»· καὶ εἰς τὸ τέλος: «ἐν τοιγαροῦν οἱ πάντες ἐσμέν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι, ἐν δὲ φημι καὶ τῇ καθ' ἑξίν ταυτότητι, καὶ ἐν μορφάσει τῇ καθ' ἑσέβειαν, καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἁγίας σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἐνὸς καὶ ἁγίου Πνεύματος».

14. Ἰγνατίου, Πρὸς Μαγνησ. 6, 1. Πρβλ. Σμυρν. 3, 1· Φιλαδ. 8, 1· Πρὸς Πολύκαρπον 7, 2.

18), ἀκόμη δέ, ὡς ἔχει ἤδη ὑπογραμμίσει ὁ Ἰ. Ζηζιούλας¹⁵, εἰς τὸ Ε' κεφ. τῆς Α' πρὸς Κορινθίους, ἐνθα ὁ Ἄπ. Παῦλος λέγει εἰς τὰ μέλη τῆς ἐν Κορίνθω τοπικῆς Ἐκκλησίας δι' ἓνα ἐξ αὐτῶν βαρέως ἀμαρτήσαντα: «ἐγὼ ἤδη κέκρικα... ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ» (5, 3-5). Πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ ἐν Κορίνθω πόρνον ἀπὸ τὴν τοπικὴν εὐχαριστιακὴν σύναξιν καὶ ἐπομένως καὶ ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τὸσον τῆς Κορίνθου ὅσον καὶ τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀφορισμὸς οὗτος, ἢ τὸ «ἀνὰ - θεμα» (= ξεχωρισμὸς), γίνεται ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τῆς κοινότητος τῆς ἐν Κορίνθω Ἐκκλησίας. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τὰ ἀποτελοῦντα τὴν Σύνοδον, ἢτις κρίνει καὶ ἀφορίζει τὸν ἐν λόγῳ ἀμαρτωλὸν ἀπὸ τὴν ἐν Κορίνθω Εὐχαριστιακὴν κοινότητα, τὰ εὐρίσκομεν ἀκόμη σαφέστερον εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον τῶν Ἱεροσολύμων. Εἰς τὴν Σύνοδον αὐτὴν συνέρχονται οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Πρεσβύτεροι καί, ἐνῶ εἶναι παρούσα ὅλη ἡ Ἐκκλησία, ὅλοι οἱ πιστοί, ἐν τούτοις κρίνουν καὶ ἀποφασίζουν μόνον οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Πρεσβύτεροι σὺν τῇ δυνάμει καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος («ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν», Πράξ. 15,28. Πρβλ. 15,4,6,22,23).

Ἡ κρίνουσα καὶ ἀποφασίζουσα Σύνοδος αὕτη, ἢ τὸ Συνέδριον, εἶδομεν ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰγνατίου ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον μετὰ τοῦ Πρεσβυτερίου του. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως τὸ ἐπισκοπικὸν τοῦτο τοπικὸν συνέδριον ἀντικαθίσταται διὰ τῆς Συνόδου τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τῶν γειτονικῶν Ἐπισκόπων—οἱ ὅποιοι αὐτὸν ἐχειροτόνησαν—κυρίως δὲ εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἐπρόκειτο περὶ σπουδαιότερων θεμάτων, ὅπως εἶναι ἡ ἀλληλοκοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ καὶ τῇ πίστει καὶ ὁ ἀφορισμὸς ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῶν διασπώντων τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐνότητα αὐτῆν. Ἡ ἐμφάνισις τῶν αἱρέσεων συνέβαλε μεγάλως εἰς τὸ νὰ περιέλθῃ πᾶσα σχεδὸν ἀρμοδιότης (τοῦ κρίνειν καὶ ἀποφασίζειν) περὶ τῆς ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ Εὐχαριστίᾳ κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰς χεῖρας τῆς Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων. Μόνον πλέον οἱ Ἐπίσκοποι, ὡς προσετώτες τῶν τοπικῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων καὶ δὴ τῶν Εὐχαριστιακῶν αὐτῶν συνάξεων, συνήρχοντο εἰς τὰς Συνόδους καὶ τοῦτο ὄχι μόνον

15. Βλ. The Development of Conciliar Structures..., ἐνθ' ἂν., σ. 35.

κατὰ τὰς νέας ἐπισκοπικὰς χειροτονίας, ἀλλ' ἐκάστοτε ὅταν παρίστατο ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιβεβαιώσεως ἢ ἀποκαταστάσεως τῆς κοινωνίας ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ Ἀποστολικῇ παραδόσει μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐναντι τῶν αἱρέσεων. Οἱ συνερχόμενοι τότε εἰς Σύνοδον εἰς ἓνα τόπον—«ἐπὶ τὸ αὐτὸ»—Ἐπίσκοποι διεπίστουν, ὅτι, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἁγ. Ἰγνατίου, πάντες «οἱ κατὰ τὰ πέρατα ὀρισθέντες (Ἐπίσκοποι), ἐν Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώμη εἰσίν» (Ἐφεσ. Γ', 2), ἦτοι ἠνωμένοι ἐν τῇ αὐτῇ Ἀποστολικῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ ἐπομένως ἐν τῇ αὐτῇ Εὐχαριστιακῇ κοινωνίᾳ. Ἡ Σύνοδος τῶν ἦτο ἔκφρασις τῆς ἀλληλοαναγνωρίσεως καὶ κοινωνίας καὶ ταυτότητος ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ χάριτι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ δὲ τοὺς παραβλάπτοντας καὶ διαστρέφοντας τὴν συμφωνίαν αὐτῆν τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ἡ Σύνοδος ἀπέβαινε κριτήριον καὶ δικαστήριον, τὸ ὅποιον ἀφώριζε καὶ ἀπέκοπτεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ Εὐχαριστίᾳ κοινωνίαν, ἀπὸ τὴν ἐνότητα δηλαδὴ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ κρίσις τῶν Ἐπισκόπων ἐν ταῖς Συνόδοις ἀφεώρα, ἀκριβῶς εἰς ὅτι καὶ ἡ κρίσις τοῦ περὶ τὸν Ἐπίσκοπον συνεδρίου ἐν τῇ τοπικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἦτοι εἰς τὴν κοινωνίαν ἐν τῇ Θεῖᾳ Εὐχαριστίᾳ ἢ τὸν ἀφορισμὸν καὶ ἀποκλεισμὸν ἀπ' αὐτῆς, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἦτο πάντοτε ὁ τελικὸς σκοπὸς κάθε Συνόδου καὶ τῆς ἐν γένει λειτουργίας τοῦ θεσμοῦ τῶν Συνόδων ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ λειτουργία λοιπὸν τοῦ θεσμοῦ τῶν Συνόδων (ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ ἡ προέλευσις καὶ ἡ δομὴ τῶν) δὲν δύναται νὰ ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ κοινωνίαν καὶ ἐπομένως ἀπὸ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον ἡ κοινωνία ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὅλα αἱ ἀποφάσεις τῶν Συνόδων, οἱ ὅροι, οἱ κανόνες κ.λ.π. εἶχον καὶ ἔχουν πάντοτε συγκεκριμένως ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς ἐν τῇ Θεῖᾳ Εὐχαριστίᾳ κοινωνίας, κοινωνίας ἢτις τελικῶς ἀποτελεῖ τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο ἦτο τὸ τελικὸν ἔργον ἀλλὰ καὶ τὸ τελικὸν κριτήριον τῶν Συνόδων καὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν, δηλαδὴ ἡ ἐνότητις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐν αὐτῇ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

2. Ἄς ἴδωμεν τώρα συγκεκριμένως τὴν σύγκλησιν, συγκρότησιν καὶ σύνθεσιν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῶν. Ἡδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐπιβάλλεται νὰ ἴδωμεν συντόμως τὴν θέσιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ἦτοι τοῦ αὐτοκράτορος εἰς αὐτάς. Εἶναι γεγονὸς ἱστορικὸν ὅτι καὶ τὰς ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους συνεκάλεσαν οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες. Τὸ ἐξωτερικὸν ὅμως αὐτὸ χαρα-

κτηριστικὸν δὲν πρέπει νὰ τὸ ἐκλάβωμεν ὡς προσδιοριστικὸν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Διότι μία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι εἰς ἕν χάριτι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συγκροτούμενος καὶ λειτουργῶν ὄργανισμός. «Ποῖος κανὼν διαγορεύει, ἔλεγεν ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς, μόνως ἐκεῖνας ἐγκρίνεσθαι Συνόδους τὰς κελεύσει βασιλέως ἀθροισθείσας, ἢ ὅλως κελεύσει βασιλέως πάντας τὰς Συνόδους ἀθροίζεσθαι; Ἐκεῖνας οἶδεν ἁγίας καὶ ἐγκρίτους Συνόδους ὁ εὐσεβῆς τῆς Ἐκκλησίας κανὼν, ἅς ὀρθότης δογμάτων ἐκρινεν»¹⁶. Καὶ πράγματι, εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων βλέπομεν, ὅτι π.χ. τὴν Α' Σύνοδον συνεκάλεσε μὲν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἀλλὰ τῇ ὑποδείξει τοῦ Ὁσίου Κορδοῦης· ἐπίσης δὲ τὴν Ζ' συνεκάλεσεν ἡ βασίλισσα Εἰρήνη κατὰ τὴν προσωπικὴν ἀπαίτησιν τοῦ Πατριάρχου Ταρασίου, ὅστις ἐδέχθη νὰ γίνῃ Πατριάρχης μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ συγκληθῇ συντόμως ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος¹⁷. Ἐξ ἄλλου, ἐκτὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὄλοι οἱ ἄλλοι αὐτοκράτορες τῆς ἐποχῆς τῶν Συνόδων ἦσαν βαπτισμένα καὶ πιστὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατέφευγον εἰς τὴν σύγκλησιν τῶν Συνόδων Ἐπισκόπων ἀκριβῶς διὰ νὰ ἐδρεθῇ ἡ ὀρθὴ λύσις εἰς τὰ προβλήματα τῆς πίστεως καὶ τάξεως τῆς Ἐκκλησίας τῶν. Εἶναι ἐπὶ τούτου πολὺ χαρακτηριστικὴ ἡ ἀπάντησις τοῦ εὐσεβοῦς αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ πρὸς τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνθέντας Μονοφυσίτας: «Εἰ ἤθελον ἐγὼ καθεσθῆναι ἀνὰ μέσον ὑμῶν καὶ τῶν ἄλλων μοναστῶν καὶ διακοῦσαι μεταξὺ ἀμφοτέρων ὑμῶν, οὐκ ἂν τὴν ἁγίαν καὶ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἔσκυλα ἐνταῦθα»¹⁸. Δὲν ἦσαν ἀναμφιβόλως ὄλοι οἱ αὐτοκράτορες τοιοῦτοι ὡς ὁ Μαρκιανός, διότι ὑπῆρχον καὶ περιπτώσεις προσπαθείας ἐπιβολῆς εἰς τὴν Σύνοδον τῆς θελήσεως τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως π.χ. εἰς τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν καὶ τὴν ἐν Ἐφέσῳ Ληστρικὴν Σύνοδον τὸ 449 ἐκ μέρους τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, ἀλλὰ καὶ αἱ περιπτώσεις αὗται, ἂν καὶ ἐξημίονον πρὸς καιρὸν τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὸ τέλος ἀνέδειξαν αὐτὴν νικητρίαν. Πάντως ἔχομεν Οἰκουμενικὰς Συνόδους, εἰς τὰς ὁποίας δὲν παρέστησαν οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ οὔτε οἱ ἀντιπρόσωποι του (Β', Ε' καὶ Ζ' Σύνοδοι), ἀλλὰ καὶ περιπτώσεις ὅπου ἡ παρουσία τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ αὐτοκράτορος ἐξήσφαλιζεν ἀκριβῶς τὴν δέουσαν ἐλευθερίαν ἐκφράσεως καὶ ψηφοφορίας, ὅπως συνέβη εἰς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Εἰς τὰς περιπτώσεις ὁμοῦς ἐκεῖνας, ὅπου πράγματι ὑπῆρξαν ἐπεμβάσεις πιέσεως καὶ τῶν αὐ-

16. Ἁ γ. Μαξίμου, PG 90, 145 - 8.

17. Πρβλ. Mansi 12, 987.

18. Mansi 7, 81.

τοκράτορων ἢ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐπὶ τῆς Συνόδου τὰς περισσοτέρας φορές ἐφερον διὰ ταῦτα τὴν εὐθύνην οἱ ἴδιοι οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι ἐξήτουν τὰς ἐπεμβάσεις αὐτάς, ὅπως πολὺ ὀρθῶς ἐσημείωσεν ὁ Ρῶσος ἱστορικὸς τῶν Συνόδων V. Bolotov¹⁹.

Ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων διαπιστώνεται ἐδῶ μία κατὰ καιροῦς ποικιλία. Οὕτως, εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐκλήθησαν ὄλοι οἱ Ἐπίσκοποι τῆς οἰκουμένης, καὶ ναὶ μὲν δὲν ἦλθον ὄλοι εἰ μὴ περίπου 300 μόνον, ἀλλ' ἡ Σύνοδος αὕτη κατὰ τὴν σύνθεσιν τῆς ἦτο ὄντως Οἰκουμηνική, διότι πᾶσαι αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ ἠδυνήθησαν νὰ ἐκφράσουν διὰ τῶν Ἐπισκόπων τῶν τὴν μαρτυρίαν τῶν περὶ πίστεως καὶ περὶ καθολικῆς παραδόσεως. «Τῶν γοῦν Ἐκκλησιῶν ἀπασῶν, γράφει ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος, ὁμοῦ συνήκτο τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροθέτια, εἰς τε οἶκος εὐκτῆριος ὡσπερ ἐκ Θεοῦ πλατυνόμενος ἕνδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ» τοὺς πάντας ὡς «εἰκόνα χορείας ἀποστολικῆς»²⁰. Εἰς τὰς ἄλλας Οἰκουμ. Συνόδους παρέστησαν κάποτε πολὺ περισσότεροι, κάποτε πάλιν ὀλιγότεροι Ἐπίσκοποι, πάντως ἢ μὴ συμμετοχῇ ὄλων τῶν Ἐπισκόπων τῆς οἰκουμένης δὲν ἠμῶδιζε κατ' ἀρχὴν μίαν Σύνοδον νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς Οἰκουμενική. Οἱ Ἐπίσκοποι ἦσαν οἱ μάρτυρες καὶ φορεῖς τῆς Πίστεως καὶ Ἀποστολικῆς παραδόσεως τῶν ὑπ' αὐτοῦς Ἐκκλησιῶν καὶ δι' αὐτῶν ἦτο παρούσα εἰς τὴν Σύνοδον ὀλόκληρος ἡ Ἐκκλησία ἐκάστου τόπου. Δὲν ἦτο ὁ Ἐπίσκοπος μόνον εἰς ἀνώτερος κληρικὸς, ἀλλὰ πατήρ καὶ κεφαλὴ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, κλήρου καὶ λαοῦ. Τοιουτοτρόπως «ἡ Σύνοδος πάντων τῶν Ἐπισκόπων ἦτο ἐν ταῦτῳ καὶ Σύνοδος πασῶν τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ἦτοι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας»²¹. Εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορίας τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων παρατηρεῖται τὸ ἐξῆς φαινόμενον: Σὺν τῇ ἐξελίξει τῶν διοικητικῶν ἐκκλησιαστικῶν σχημάτων γίνεται καὶ ἡ προσαρμογὴ τῆς συγκροτήσεως τῶν Συνόδων πρὸς τὰ σχήματα αὐτά²², ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως. Μία Σύνοδος, διὰ τοῦ κύρους τῶν κανονικῶν ἀποφάσεών της, ἠδύνατο νὰ εἰσαγάγῃ ἢ νὰ ρυθμίσῃ ἢ νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐν μέτρῳ τότε μόνον ἐθιμικὸν διοικητικὸν ἐκκλησιαστικὸν σχῆμα. Οὕτως ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἰσήγαγε τελικῶς τὸ ἤδη ὑπάρχον ὡς ἀρχαῖον

19. Lekcii po istorii Cerkvi, τ. III, σ. 322 - 3 (S. Peterburg 1913).

20. Βίος Κωνσταντίνου Γ', 7 (BEP 24, 149).

21. Β. Φειδᾶ, Ἱστορικοκανονικὰ προβλήματα περὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθήναι 1970, σ. 227.

22. Πρβλ. Β. Φειδᾶ, αὐτ., σ. 235.

ἔθος» μητροπολιτικὸν διοικητικὸν σύστημα (κανόνες δ' - στ'). Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐλειτούργησε βάσει τοῦ Μητροπολιτικοῦ συστήματος τούτου, ἀλλ' ἀνυψώνουσα τιμητικῶς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπεβοήθησε τὴν ἔξαρσιν μερικῶν ὑπερμητροπολιτικῶν ἐδρῶν, οὕτως ὥστε εἰς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἔχομεν ἤδη τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ πατριαρχικοῦ διοικητικοῦ συστήματος, ἢτοι τῆς λεγομένης Πενταρχίας, ἢ ὁποία συνεχίζεται καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μετέπειτα Οἰκουμενικῶν Συνόδων²³. Δὲν πρέπει βεβαίως νὰ νομίζεται, ὅτι ἡ ἀλληλοπροσαρμογὴ τῶν Συνόδων πρὸς τὰ ἰσχύοντα διοικητικὰ ἐκκλησιαστικὰ σχήματα ἢ τοῦ διοικητικοῦ συστήματος πρὸς τὰς κανονικὰς ἀποφάσεις τῶν Συνόδων ἔθιξε τὴν ἐκκλησιολογικὴν ὑπόστασιν ἐκάστης τοπικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν συνοδικὴν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας καθόλου, διότι πρόκειται περὶ διοικητικῆς καὶ ὄχι περὶ συστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπίσης ἡ ὀρθὴ πίστις καὶ ἡ Ἀποστολικὴ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸ διοικητικὸν ἐκκλησιαστικὸν σχῆμα τῆς ἐποχῆς μιᾶς Συνόδου. Διότι, κατὰ τὸν Ἅγιον Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν, «Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τὴν ὀρθὴν καὶ σωτήριον τῆς εἰς Αὐτὸν πίστεως ὁμολογίαν... ὁ τῶν ὄλων εἶναι Θεὸς ἀπεφάνηται»²⁴. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀκριβῶς ἢ ἀπόδειξις ὅτι οὐδὲν διοικητικὸν σχῆμα καὶ σύστημα ἠδύνατο νὰ θίξῃ τὴν ἐκκλησιολογικὴν ὑπόστασιν τῶν ἐπισκοποκεντρικῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν συνοδικότητα αὐτῶν, τὴν λειτουργίαν δηλαδὴ τοῦ πρωταρχικοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῶν Ἐκκλησιῶν. Δὲν ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν Μητροπολιτῶν ἢ τῶν Πατριαρχῶν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπεφάσιζε διὰ τὴν πίστιν, τὴν παράδοσιν καὶ τὴν ζωὴν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἡ εὐχαριστιακὴ καὶ συνοδικὴ φύσις τῆς Ἐκκλησίας, ζῶσα ὑπὸ τὴν πνοὴν καὶ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Παρακλήτου τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω π. χ. ἡ σχετικῶς μικρὰ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐκ τῶν Ἐπισκόπων μόνον σχεδὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀποτελουμένη, ἐπεβλήθη διὰ τοῦ δογματικοῦ καὶ κανονικοῦ ἔργου τῆς εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ παρὰ τὰς κατ' αὐτῆς ἀντιδράσεις τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης Δαμάσου καὶ τῶν Δυτικῶν Ἐπισκόπων²⁵. Ὡσαύτως, ὁ ἡ' κανὼν τῆς

23. Πρβλ. περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ τὰς μνημονευθείσας ἐργασίας τοῦ Β. Φειδᾶ περὶ τοῦ Θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας.

24. PG 90, 132 καὶ 93.

25. Αἱ Σύνοδοι Μεδιολάνων τὸ 381 καὶ Ρώμης τὸ 382 ἦσαν κατὰ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (περὶ αὐτῶν βλ. Hefele-Leclercq, Histoire des Conciles,

Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁμιλεῖ ἀκριβῶς διὰ τὴν ἐξασφάλισιν καὶ προφύλαξιν τῆς «πάντων (τῶν Ἐκκλησιῶν) ἐλευθερίας... ἦν ἡμῖν ἐδωρήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πάντων ἀνθρώπων ἐλευθερωτής».

Εἰς τὰς συνελεύσεις καὶ συνεδριάσεις τῶν Ἐπισκόπων εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους ἐπεκράτει πάντοτε ἡ συνείδησις καὶ συναίσθησις τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας Του καὶ τῆς ἐπενεργείας διὰ τῶν Συνόδων τῆς Χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι εἶχον ἐσταυρωμένα τὰ χέρια τῶν, οὔτε πάλιν ὅτι ἐκάστη Σύνοδος, ἢ ὁποία ἐπεκαλεῖτο ἀπλῶς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἦτο ἐξησφαλισμένη ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα λάθη τῶν μελῶν τῆς καὶ τὰς ἱστορικὰς ἀδυναμίας τῶν καιρῶν, ἀλλὰ σημαίνει ὅτι τὸν τελευταῖον λόγον ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ ταῖς Οἰκουμ. Συνόδοις εἶχε καὶ ἔχει πάντοτε τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐκείνην ὁμολογίαν τῆς πρώτης Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας: «Ἐδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (Πράξ. 15, 28). «Ὅταν λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία εἶχε τὴν συνείδησιν τῆς παρουσίας καὶ καθοδηγήσεως τοῦ ἐμπνέοντος αὐτὴν Πνεύματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀνεγνώριζε τοῦτο καθολικῶς, τότε ἐκείνη ἡ Σύνοδος τῶν Ἐπισκόπων τῆς ἦτο ὄντως Οἰκουμενικὴ. Ἐπ' αὐτοῦ εἶναι λίαν χαρακτηριστικὴ ἡ ὁμολογία τῶν Πατέρων τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου εἰς τὴν δ' συνεδριάσιν τῶν: «Οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς... Οὐ Σύνοδος, οὐ βασιλέων κράτος, οὐ συνωμοσίαι θεοστυγεῖς τῆς τῶν εἰδώλων πλάνης τὴν Ἐκκλησίαν ἠλευθέρωσαν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῆς δόξης Κύριος ἐνανθρωπήσας Θεὸς καὶ ἔσωσε καὶ τῆς εἰδωλικῆς ἀπάτης ἀπήλλαξεν»²⁶.

II

Ἄς μεταβῶμεν τώρα εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἄλλης πλευρᾶς τοῦ θεματός μας παράδοσις—ἀνανέωσις, τῆς θεολογικῆς καὶ δογματικῆς. Ἄς ἴδωμεν δηλαδὴ τὸ κατὰ πόσον αἱ θεολογικο-δογματικαὶ ἐργασίαι καὶ ἀποφάσεις τῶν θεοσυλλέκτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀποτελοῦν «παράδοσιν» ἢ «ἀνανέωσιν» εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Ἐκκλη-

II, 1, σ. 52 - 63), ἀλλ' ἡ ἀπάντησις τῆς Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 382, ἀποτελουμένη ἀπὸ τῶν αὐτῶν Πατέρων, οἱ ὅποιοι μετεῖχον εἰς τὴν Β' Οἰκουμενικὴν τὸ 381, ἀποτελεῖ τὴν καλύτεραν μαρτυρίαν περὶ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς συνείδησεως (βλ. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστ., Ε' 9, PG 82, 1212 - 20).

26. Mansi 13, 132.

σίας. Τὸ θέμα εἶναι καὶ πολύπλευρον καὶ λεπτότατον καὶ εἶναι σχεδὸν ἀναπόφευκτος ὁ κίνδυνος ἀπλοποιήσεων καὶ γενικεύσεων. Θὰ ἀρχίσωμεν φυσικῶς ἀπὸ τὸ Τριαδολογικὸν δόγμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἠσχολήθησαν αἱ Α' καὶ Β' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

Ἐναφερόμενοι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς περὶ τὸ Τριαδολογικὸν δόγμα θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας, ἥδη ἐξ ἀρχῆς πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ Τριαδολογικὸν πρόβλημα ἐτέθη εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων αἰώνων μὲ βάσιν τὴν Χριστολογία, μὲ τὴν ἐρώτησιν δηλαδὴ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ: Ποῖος ἦτο οὗτος; Διὰ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν αἱ δύο ὑπάρχουσαι ἀπαντήσεις εἰς τὴν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ, ὁ ἰουδαϊκὸς δηλαδὴ Μονοθεϊσμός καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Πολυθεϊσμός, οὐδόλως ἦσαν ἱκανοποιητικά, καὶ οἱ λόγοι ἦσαν ἀκριβῶς χριστολογικοὶ καὶ σωτηριολογικοί. Ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία ἦτο διὰ τὴν Ἐκκλησίαν γεγονός ἀληθινῆς ἐμπειρίας, ἐξ ἴσου μωστηριακῆς (λατρευτικῆς) καὶ προσωπικῆς. Ἐν ἴσῳ εἶναι ὁ ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐνανθρώπησις Του γεγονός ἀληθινόν. Ὅθεν τὸ βάπτισμα τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ κυρίως αἱ λειτουργαίαι τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς καὶ τὰ ἀρχαιότατα Σύμβολα πίστεως τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν δὲν ἄφηναν καμμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ τριαδικοῦ, τοῦ τρισυποστάτου τοῦ Χριστιανικοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία προέβη ἀβιάστως, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἀνατολήν, εἰς τὴν ἀνευ ἐνδοιασμοῦ καταδίκην τῶν δύο μορφῶν τοῦ Μοναρχιανισμοῦ, τῆς αἵρέσεως δηλαδὴ τοῦ Σαβελλίου καὶ τοῦ Παύλου Σαμοσατέως, ἡ ὁποία ἠρνεῖτο οὐσιαστικῶς τὴν πραγματικὴν (τὴν ἀποστατικὴν) ὑπαρξίν τῶν Προσώπων ἢ τῶν Ὑποστάσεων τῆς Ἁγίας Τριάδος. (Ὁ μονταλιστικὸς—τροπικὸς—καὶ ὁ ἐνεργητικὸς Μοναρχιανισμὸς διέφερον μεταξύ των, ἀλλ' οὐσιαστικῶς ἠρνοῦντο καὶ οἱ δύο τὴν πραγματικὴν ὑπαρξίν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος). Ὁ ἰουδαϊκὸς ὅμως Μονοθεϊσμός ἦτο φαίνεται πολὺ ἐρριζωμένος εἰς τὰς ψυχὰς καὶ τὰς σκέψεις πολλῶν ἀκόμη μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, οὕτως ὥστε ἦτο δύσκολον ὁ Μοναρχιανισμὸς νὰ ἐκρίζωθῃ τελείως, καὶ παρέμεινεν ἐπὶ πολὺ διάστημα ὡς ὑπολανθάνουσα αἵρεσις, κυρίως δὲ εἰς τὴν Δύσιν, ὅπου, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰππολύτου, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος μία σειρά Ἐπισκόπων Ρώμης, μολοντί κατεδίκασε τὸν Σαβελλίον, ἐπρέσβευεν ἕν εἶδος Μοναρχιανισμοῦ²⁷.

27. Βλ. Ἰππολύτου, Ἐλεγχος Θ', 12 (ΒΕΠ 5, 351-2).

Εἰς τὴν Ἀνατολήν τὴν μεγάλην μάχην κατὰ τοῦ Μοναρχιανισμοῦ ἔδωσεν ὁ «πολυμαθὴς καὶ φιλόπονος» Ὁριγένης, ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος²⁸, καὶ ἀκριβῶς οὗτος ἦτο ἐκεῖνος ὅστις πρῶτος ἐχρησιμοποίησε τὴν ἔκφρασιν «Τρεῖς Ὑποστάσεις» διὰ τὴν Ἁγίαν Τριάδα. Ἡ ἀνατολικὴ γενικῶς θεολογικὴ παράδοσις ἐπρωτίμα νὰ ὀμιλῇ περὶ τῶν Τριῶν ἐν τῷ Θεῷ («πραγμάτων» καὶ «ὀνομάτων», τ. ἔ. τῶν τριῶν θεϊκῶν Ὑποστάσεων, ἐκκινουσα ἀπὸ τὴν βιβλικὴν γενικῶς ἀντίληψιν περὶ τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Καινῆς Διαθήκης περὶ τῆς προσωπικῆς οἰκονομίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐμπειρίαν τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀνατολικοὶ Ἐπίσκοποι καὶ θεολόγοι μετὰ τόσης ἐπιμονῆς κατεδίκασον τὸν Μοναρχιανισμὸν, κυρίως δὲ εἰς τὴν μεγάλην Σύνοδον τῆς Ἀντιοχείας τὸ 268 κατὰ τοῦ Μοναρχιανισμοῦ τοῦ Παύλου Σαμοσατέως. Ἡ Σύνοδος αὕτη κατεδίκασε μάλιστα καὶ τὴν ἔκφρασιν «ὁμοούσιος», τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποιεῖ ὁ Παῦλος κατὰ τοῦ πραγματικοῦ Τριαδικοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Μοναρχιανισμοῦ του. Ἄλλωστε καὶ ὁ Ὁριγένης διέκειτο μᾶλλον ἐχθρικῶς πρὸς τὴν ἐννοίαν «ὁμοούσιος», ὅπως ἀκριβῶς ἀπέφυγε νὰ ὀμιλῇ καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὡς «οὐσίας» (ἀλλ' ὡς «ἐπέκεινα οὐσίας») ²⁹. Ἡ πολεμικὴ λοιπὸν τοῦ Ὁριγένους καὶ τῶν μαθητῶν του, ὅπως καὶ σχεδὸν ὅλων τῶν Ἀνατολικῶν, κατὰ τοῦ Σαβελλιανισμοῦ ὑπεβοήθησε νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς τὴν Ἀνατολήν περισσότερον ὀρθότερα θεολογικὴ ὀρολογία περὶ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, περὶ τῶν τριῶν Ὑποστάσεων τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὴν Δύσιν ἔλειπε τοιαύτη θεολογικὴ ἐργασία. Ὁ Τερτυλλιανὸς ὑπεγράμμισε περισσότερον ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «unius substantiae» μετὰ τοῦ Πατρὸς, ὁ δὲ Διονύσιος Ρώμης ἐξήτει ρητῶς ἀπὸ τὸν Διονύσιον Ἀλεξανδρείας, τὸν μαθητὴν τοῦ Ὁριγένους, νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ αὐτὸς τὸν ὄρον «ὁμοούσιος» διὰ τὸν Υἱόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὁ τελευταῖος οὗτος ἠρνήθη ἐπικαλούμενος τὸ «μὴ εὐρηκέναι μηδ' ἀνεγνωκέναι πού τῶν Ἁγίων Γραφῶν τὸ ὄνομα τοῦτο»³⁰. Ἡ διένεξις αὕτη μεταξὺ τῶν δύο Διονυσίων ἦτο λίαν χαρακτηριστικὴ ἀποκαλύπτουσα τὰς δύο διαφορετικὰς προοπτικὰς Ἀνατο-

28. Ἐπιστολὴ Δ' πρὸς Σεραπίωνα 9 (ΒΕΠ 33, 139).

29. Περὶ τοῦ «ὁμοουσίου» βλ. εἰς τὴν πολεμικὴν κατὰ τοῦ Ἡρακλέωντος (εἰς Ἰωάν. τόμ. ΙΓ', 25), ὅστις ἔλεγεν ὅτι κάθε «γνωστικός» εἶναι «ὁμοούσιος τῷ Θεῷ», περὶ δὲ τῆς ἀποφυγῆς τῆς λέξεως «οὐσία» βλ. Κατὰ Κέλσου 6, 69.

30. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ Συνόδων 49, 1.

λής και Δύσεως εἰς τὴν προσέγγισιν τοῦ μυστηρίου τοῦ χριστιανικοῦ Θεοῦ. Ἡ Δύσις ἐτόνιζε τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ, τὴν *μία ν ο ὑ σία ν* Του, ἡ δὲ Ἐνατολή τὸ Τρισυπόστατον τοῦ Θεοῦ, τὰς *τρεῖς Ὑποστάσεις*. Ἡ Δύσις ὡσάν νὰ ἐλησμόνει τὸ Τριαδικὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ὅταν ὠμίλει περὶ τούτου ἐχρησιμοποῖει μόνον τὴν ἀδύνατον ἔκφρασιν «*τρία πρόσωπα*», ἐνῶ τουναντίον ἐχρησιμοποῖει τὴν ἔκφρασιν «*una substantia*», ἥτις μεταφρασμένη εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἐνατολικῶν μετὰ τὴν ἔκφρασιν «*μία ὑπόστασις*» ἦτο ἀπαράδεκτος καὶ ὑπηνίσσαστο εἰς αὐτοὺς τὸν Μοναρχιανισμόν. Πάντως καὶ ἡ θεολογικὴ γλῶσσα τοῦ Ὁριγένους καὶ τῶν μαθητῶν του ἐν Ἐνατολῇ εἶχε τὴν ἀδυναμίαν της, καὶ ὄχι μόνον ἡ γλῶσσα ἀλλὰ καὶ μερικὰ συμπεράσματα τῆς τριαδολογίας του. Γνωστὴ τυγχάνει εἰς ὄλους ἡ περὶ *ὑποταγῆς* (*subordinatio*) διδασκαλία του, εἰς τὴν ὁποίαν κατέφυγε διὰ νὰ διασώσῃ τὴν περὶ *Ἐνός Θεοῦ* χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἐναντι τῆς ἐλληνικῆς πολυθεΐας. Ἡ περὶ ὑποταγῆς τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸν Πατέρα (καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τοὺς Δύο) θεωρία αὕτη τοῦ Ὁριγένους δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναποφεύκτως ὀδηγοῦσα εἰς τὸν Ἀρειανισμόν, ὅπως συνήθως νομίζεται, διότι, ὅπως ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Β. Μπόλοτοβ εἰς τὴν σπουδαιότατην μελέτην του περὶ τῆς Τριαδολογίας τοῦ Ὁριγένους, ἡ τριαδολογικὴ προοπτικὴ τοῦ Ὁριγένους ἦτο ὀρθὴ καὶ ἀκριβῶς ὁ Ὁριγένης ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἀπεριφράστως ὠμίλει περὶ τοῦ ὅτι ὁ Υἱὸς *ἀεὶ γεννᾶται* ἐκ τοῦ Πατρὸς³¹. Πρὸς τοῦτοις πρέπει νὰ εἴπωμεν ἀκόμη, ὅτι, ἀπὸ μίαν ἄποψιν, καὶ ἡ εἰσαχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἰδέα τῆς *ὑποταγῆς*, μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ διαφυλαχθῇ ἡ *μία ἀρχὴ* ἐν τῷ Θεῷ, ὁ χριστιανικὸς δηλαδὴ Μονοθεϊσμός, ἐὰν θὰ παρέμενε μόνον εἰς τὸ προσωπικὸν ἐπίπεδον, δηλ. εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν *ὑποστάσεων*, θὰ ἠδύνατο τότε νὰ ἐρμηνευθῇ ὀρθῶς³². Ἄλλ' ἡ βασικὴ ἀδυναμία καὶ πλάνη τῆς θεωρίας τοῦ Ὁριγένους ἐνέκειτο εἰς τὴν *οὐσιαστικὴν καὶ φυσικὴν ὑποταγὴν* τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸν Πατέρα καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς τὸν Υἱὸν καὶ εἰς

31. Ὁριγένους, εἰς Ἱερμ. 9, 4. Βλ. Βολοτόν, *Ucenie Origena o Sv. Troice*, S. Petersburg 1879. Ἡ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ὁριγένους, Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, χρησιμοποίησις τῆς ἔκφρασεως «*ποίημα*» διὰ τὸν Υἱὸν δὲν σημαίνει ὅτι ἀκριβῶς εἰς τὸν Ἀρειανισμόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐσημαίνει ὅτι περίπου καὶ ἡ ἔκφρασις «*γέννημα*», ἀπλοῦστα διότι εἰς τὸ σύστημα τοῦ Ὁριγένους «*γενεσις*» (=ποίημα) καὶ γέννησις (=γέννημα) δὲν διέφερον πολὺ, ἐφ' ὅσον ἡ κτίσις ὑπάρχει ἐξ αἰδίου καὶ εἶναι συναΐδιος μετὰ τὸν Θεόν.

32. Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 10, 13 καὶ Βολοτόν, *μν. ε.*, σ. 48.

τὸν Πατέρα. Διὰ τοῦτο ἡ ἰδία ἡ Ἐνατολή κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν τοῦ Ὁριγένους, ὅπως τοῦτο φαίνεται σαφῶς εἰς τοὺς Καπαδόκας Πατέρας, οἱ ὁποῖοι ὅμως συνέχισαν τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁριγένους προωθηθεῖσαν ὀρθὴν ἀνατολικὴν προοπτικὴν τῆς Τριαδολογίας.

Ὅταν λοιπὸν ἐνεφανίσθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, εἶναι γεγονός, ὅτι αὕτη εὗρε περισσότερον κατάλληλον ἔδαφος δι' ἀνάπτυξίν της εἰς τὴν Ἐνατολήν. Διότι, ὅπως εἶπομεν, πολλοὶ εἰς τὴν Ἐνατολήν συχνὰ ἐλησμόνουν νὰ ὑπογραμμίσουν ἀρκούντως τὴν οὐσιαστικὴν ἐνότητα τῶν τριῶν Ὑποστάσεων, καὶ μολονότι ἡ πλειονότης τῶν ἐπισκόπων καὶ θεολόγων τῆς Ἐνατολῆς ἦτο ὀρθόδοξος, εὐρέθη ὅμως ἀδύνατος νὰ ἀντικρούσῃ μετὰ τὴν ἀνεπαρκῆ περὶ ἐνότητος θεολογικὴν ὁμολογίαν της τὴν φοβερὰν αἰρετικὴν διαλεκτικὴν τοῦ Ἀρειανισμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπιπτον συχνὰ θύματα τῶν διαφόρων ἀρειανῶν ἢ ἡμιαρειανῶν θεολογῶν.

Ἰδοὺ λοιπὸν διατὶ ὁ ὄρος (τὸ Σύμβολον) τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Νικαίας μετὰ τὴν ἀδυσώπητον περὶ *οὐσιαστικῆς ἐνότητος* καὶ ὁμοουσιότητος τοῦ Υἱοῦ μετὰ τὸν Πατέρα ὀρολογίαν του ἦτο ἡ μόνη ὁμολογία πίστεως «*ἰκανὴ καὶ αὐτάρκης*, κατὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιον, πρὸς ἀνατροπὴν πάσης ἀσεβοῦς αἵρέσεως (τῶν Ἀρειανῶν) καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας»³³. «*Αὕτη γὰρ ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος, λέγει ἄλλοῦ ὁ ἴδιος οὗτος Πατήρ, ἀληθῶς στηλογραφία κατὰ πάσης αἵρέσεώς ἐστιν... διότι τελείαν καὶ πληρῆ τὴν εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα πίστιν ὁμολογεῖ... εἰς ἣν καὶ βαπτίζομεθα καὶ ἐν ταύτῃ συναπτόμεθα τῇ Θεότητι*»³⁴. Καὶ πράγματι ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος εἶχε δίκαιον, ὅταν ἔλεγε τοῦτο, διότι χωρὶς τὸ *ὁμοούσιον* τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, τὸ ὁποῖον ὁμολόγησεν ἡ Νίκαια, θὰ ἀνετρέπετο ὅλη ἡ Χριστιανικὴ Ἀποκάλυψις, ὅλη ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐπομένως ὅλη ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου³⁵. Διὰ τοῦτο ὁ ὄρος ὁμοούσιος, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἁγίου Φωτίου, («*Ὁμιλία 37*»), ἦτο ἀκριβῶς «*ἡ μεγάλη κατὰ τῶν ἀρειανιζόντων ἐλέπολις*» καὶ «*ἡ ἀμαχος τῆς εὐσεβείας ἀκρόπολις*». Ἐνάπιον λοιπὸν τοῦ κινδύνου τῆς αἵρέσεως τοῦ Ἀρειανισμοῦ οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν εἶχον ἄλλο τι νὰ πράξουν παρὰ νὰ ὁμολογήσουν ἀπεριφράστως τὴν πρωταρχικὴν *παράδοσιν* τῆς

33. Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἐπισκόπους 1 (ΒΕΠ 31, 135).

34. Αὐτόθι, 11, σ. 143.

35. Πρβλ. καὶ π. Ἰ. Πόποβιτς, Ἄνθρωπος καὶ Θεάνθρωπος, Ἀθήναι 1969, σ. 135-140.

εἰς ἓνα ἐν Τριάδι Θεὸν πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, ἢ, ὅπως λέγει ὁ Μ. Ἄθανάσιος, νὰ ὁμολογήσουν «τὴν ἐξ ἀρχῆς παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν καὶ πίστιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἣν ὁ μὲν Κύριος ἔδωκεν, οἱ δὲ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ Πατέρες ἐφύλαξαν. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἡ Ἐκκλησία τεθεμελιώται, καὶ ὁ ταύτης (πίστεως καὶ παράδοσεως) ἐκπίπτων οὐτ' ἂν εἴη, οὐτ' ἂν ἔτι λέγοιτο χριστιανός»³⁶. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὅτι δηλ. ἡ ὁμολογηθεῖσα ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας Τριαδικὴ πίστις, τὸ ἀμέγα τοῦτο τῆς εὐσεβείας κήρυγμα, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον³⁷, εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἐξ ἀρχῆς παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιμένει πολὺ ὁ Μ. Ἄθανάσιος: «Οὐ γὰρ νῦν κανόνες καὶ τύποι ταῖς Ἐκκλησίαις ἐδόθησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν Πατέρων ἡμῶν καλῶς καὶ βεβαίως παρεδόθησαν. Οὐδὲ νῦν ἡ πίστις ἤρξατο, ἀλλ' ἐκ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν Μαθητῶν εἰς ἡμᾶς διαβέβηκεν»³⁸. Νομίζομεν ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιμεινωμεν περισσότερο ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας εἰς τὴν θεολογικὴν καὶ δογματικὴν ἐργασίαν τῆς συνέχισε τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὴν πίστιν τῆς εἰς τὴν Θεότητα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, διὸ καὶ «καλῶς ἔγραψεν ὅπερ ἔπρεπεν εἰπεῖν, γεννητὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον»³⁹, καὶ διὰ τοῦτο, κατὰ τὸν Μ. Ἄθανάσιον, «σκιαμαχεῖ» πᾶς ὅστις ἐναντιοῦται εἰς τὸ ὁμοούσιον τῆς Νικαίας⁴⁰.

Καὶ ὅμως, παρ' ὄλην τὴν συνέχισιν αὐτὴν τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἁγία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Νικαίας προέβη εἰς σημαντικὴν ἀνανέωσιν εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ κατὰ πρῶτον λόγον ἀνανέωσιν ἀποτελεῖ ἡ ὑπὸ τῆς Συνόδου χρησιμοποίησις τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος» καὶ τοῦ ὄρου «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς». Εἶπομεν προηγουμένως ὅτι ὁ ὄρος οὗτος («ὁμοούσιος») κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου τὸ 268, διότι ὁ αἰρετικὸς Μοναρχιανὸς Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸν κακῶς καὶ ἀσεβῶς καὶ βλασφημῶς, «ἀναιρῶν, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, ἐκ τῆς βλασφημίας ταύτης τὴν εἰς τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν πίστιν»⁴¹. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος» εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως

36. Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα Α', 28 (ΒΕΠ 33, 116).

37. Ἐπιστολὴ 52, 1.

38. Ἐπιστολὴ Ἐγκύκλιος 1, 8 (ΒΕΠ 31, 195).

39. Μ. Ἀθανάσιος, Περὶ τῶν Συνόδων 54 (ΒΕΠ 31, 337).

40. Αὐτόθι.

41. Ἐπιστολὴ 52, 1. Πρβλ. καὶ Ἰλαρίου Πικτάβων, De Synodis 81,86.

ἐξεδηλώθη ἡ μεγάλη παρρησία τῶν πατέρων τῆς Νικαίας, ἡ ἐλευθερία τῶν ὡς τέκνων τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι ἐφρόντιζον πρωτίτως νὰ διαφυλάξουν τὴν ἀλήθειαν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς διαφυλάξεως τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ἡ πράξις αὕτη τῶν Πατέρων τῆς Νικαίας δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐναντίωσις εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας, διότι, ὡς λέγει ὁ Μ. Ἀθανάσιος, «οἱ πάντες Πατέρες εἰσὶν... οἱ πάντες ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ... Πάντες γὰρ ἐπρέσβευον τὰ Χριστοῦ καὶ πάντες σπουδῆν ἐσχήκασι κατὰ τῶν αἰρετικῶν, καὶ οἱ μὲν (τῆς Ἀντιοχείας) τὸν Σαμοσατέα, οἱ δὲ (τῆς Νικαίας) τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκρινον. Ὁρθῶς δὲ καὶ οὗτοι κακεῖνοι καὶ καλῶς πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὑπόθεσιν γεγράφασιν»⁴². Ἡ «ὁποκειμένη ὑπόθεσις» αὕτη, πρὸς τὴν ὁποίαν, κατὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιον, ἀπέβλεπον ὅλοι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἰς διαφόρους καιροὺς καὶ περιστάσεις, ἦτο ἀκριβῶς ἡ διαφύλαξις τῆς ἀληθείας, τῆς ὀρθῆς δηλ. πίστεως καὶ παράδοσεως, δι' ἧς καὶ μόνον ἐξασφαλίζεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπομένως, ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἦτο πάντοτε τὸ ἔσχατον κριτήριον τῶν πράξεων τῶν Πατέρων καὶ τοῦ θεολογικοῦ καὶ δογματικοῦ ἔργου τῶν Συνόδων. Ἀλλ' ἄς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸ θέμα τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος» τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας.

Εἶναι γεγονός ὅτι τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας ὑπέγραψαν, πλην ἐλαχίστων Ἀρειανῶν, ὅλοι οἱ 300 Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἐν τούτοις εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν συνέχειαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν οἱ πλείστοι σχεδὸν Ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἐδέχοντο τὸν ὄρον «ὁμοούσιος» τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας. Συνήθως λέγεται πρὸς ἐξήγησιν τούτου ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ Ἐπίσκοποι ἦσαν ἐν γένει Ἀρειανοὶ ἢ Ἡμιαρειανοί, καὶ τοῦτο ὑποστηρίζουν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἱστορικοὶ μας, ἀκολουθοῦντες κυρίως τὴν δυτικὴν ἱστοριογραφίαν περὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς (τοῦ Δ' αἰῶνος) τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Βεβαίως, τῆς γνώμης αὐτῆς ἦσαν καὶ δύο ἀρχαῖοι ἱστορικοί, ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Σωζόμενος, οἱ ὅποιοι, καίτοι ἐζησαν ἐν Ἀνατολῇ, ἐβλεπον ὅμως αὐτὴν ἐκ τῆς «δυτικῆς» προοπτικῆς. Δι' αὐτοὺς οἱ Ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι ἦσαν σχεδὸν ὅλοι Ἀρειανοὶ ἢ Ἀρειανίζοντες. Πολλὴ διαφορετικῆς γνώμης ἦτο ὁ ἐκ τῆς Δύσεως ἐξορισθεὶς εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ἰλάριος Πικτάβων καὶ οἱ Καππαδόκαί Πατέρες, καὶ κυρίως ὁ Μ. Βασίλειος, κατόπιν δὲ ἐπίσης ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων καὶ ἐκ τῶν ἱστο-

42. Περὶ Συνόδων 43, 1 - 45, 2.

ρικῶν ὁ Θεοδώρητος. Ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ πράγματι τόσον ἀδίκως καταδικώμενος ἀπὸ τοὺς Ἀνατολικούς, εἶχεν ἐπίσης ἄλλην γνώμην διὰ πολλοὺς ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπισκόπων (τοῦλάχιστον ἀπὸ τὸ 358 καὶ ἀπὸ τὴν μεγάλην του Σύνοδον τῆς Ἀλεξανδρείας τὸ 362). Οὗτος ἔγραφε διὰ τὸν σπουδαιότατον θεολόγον τῶν Ἀνατολικῶν, τὸν Βασίλειον Ἀγκύρας, τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ὁμοιοουσιανῶν (οἱ ὅποιοι ἀπεδέχοντο τὴν πίστιν τῆς Νικαίας πλην τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος»), τὰ ἑξῆς: «Πρὸς δὲ τοὺς ἀποδεχομένους τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῶν ἐν Νικαίᾳ γραφέντων, περὶ δὲ μόνον τὸ ὁμοούσιον ἀμφιβάλλοντας, χρῆ μὴ ὡς πρὸς ἐχθροὺς διακεισθαι. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὡς πρὸς Ἀρειομανίτας οὐδ' ὡς μαχομένους πρὸς τοὺς Πατέρας ἐνιστάμεθα, ἀλλ' ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφούς διαλεγόμεθα, τὴν αὐτὴν μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ ὄνομα μόνον διστάζοντας. Καὶ γὰρ ὁμολογοῦντες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ μὴ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως τὸν Υἱόν, κτίσμα τε μὴ εἶναι μηδὲ ποίημα Αὐτόν, ἀλλὰ γνήσιον καὶ φύσει γέννημα, αἰδίως τε Αὐτὸν συνεῖναι τῷ Πατρὶ Λόγον ὄντα καὶ Σοφίαν, οὐ μακρὰν εἰσιν ἀποδέξασθαι καὶ τὴν τοῦ ὁμοοουσίου λέξιν. Τοιοῦτος δὲ ἐστὶ Βασίλειος ὁ ἀπὸ Ἀγκύρας γράψας περὶ πίστεως»⁴³. Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη τοῦ Μ. Ἀθανασίου μαρτυρεῖ ὅτι πολλοὶ Ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς, καίτοι δὲν ἀπεδέχοντο τὸν ὄρον «ὁμοούσιος» τῆς Νικαίας, δὲν ἦσαν πάντως οὔτε Ἀρειανοὶ οὔτε Ἡμιαρειανοί. Οἱ Ἐπίσκοποι οὗτοι τῆς Ἀνατολῆς ἠκολούθουν εἰς τὴν θεολογίαν τῶν τῆν Ἀνατολικὴν τριαδολογικὴν παράδοσιν, ἥτις, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, συνίστατο εἰς τὴν κατὰ πρῶτον λόγον ὑπογράμμισιν τῶν τριῶν Ὑποστάσεων ἐν τῷ Θεῷ καὶ κατόπιν τὴν ἐνότητά των, χωρὶς ὅμως ἢ ἐνότης αὕτη νὰ παραβλάπτῃ οὐδ' ἐλαχίστως τὴν πραγματικὴν ὑπαρξίν των τριῶν θείων Ὑποστάσεων. Διὰ τοὺς Ἀνατολικούς μάλιστα δὲν ἤρκει μόνον τὸ νὰ γίνεταί λόγος περὶ «τριῶν προσώπων», διότι καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρου «πρόσωπον» ἐφέρετο ἡ σκιά τοῦ Σαβελλιανισμοῦ· ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ὁμολογοῦνται ἀκριβῶς αἱ τρεῖς Ὑποστάσεις τῆς Θεότητος. Διὰ τοῦτο ὅταν εἰς τὴν Δύσιν, λόγῳ τῆς ἀνεπαρκείας τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῶν

43. Περὶ Συνόδων 41, 1 - 2. Τὸ «περὶ πίστεως» ποῦ ἔγραψεν ὁ Βασίλειος Ἀγκύρας εἶναι τὸ γνωστόν του «Ὑπόμνημα περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος» (βλ. ΒΕΠ 29, 287 - 295), τὸ ὅποιον, καίτοι ἔλειπεν ἐξ αὐτοῦ ἡ λέξις «ὁμοούσιος», ἠδύνατο νὰ ὑπογράψῃ ἕκαστος ὀρθόδοξος. Τὸν Βασίλειον Ἀγκύρας χαρακτηρίζει ὁ Φώτιος ὡς «ἄνδρα ἄλλοις τε ἀγαθοῖς τὸν βίον ἐνευθυνόμενον ἔχοντα καὶ κατὰ τῆς Ἀρείου λύσεως τὸν ζῆλον διάπυρον» (Ὁμιλία 37, 8).

ᾧδε κᾶκεῖσε ὑπολανθανόντων καὶ μὴ ξεπερασμένων ὑπολειμμάτων τοῦ Σαβελλιανισμοῦ, ἔλεγον «μία ὑπόστασις» (una substantia) τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐπομένως ἐταύτιζον τὴν ὑπόστασιν πρὸς τὴν οὐσίαν, τοῦτο διὰ τοὺς Ἀνατολικούς ἦτο ἐπιστροφή εἰς τὴν τοῦ Σαβελλίου αἴρεσιν. Γράφει ἐπ' αὐτοῦ ὁ Μ. Βασίλειος: «Οἱ ταῦτὸν λέγοντες οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ἀναγκάζονται πρὸς ὅσα μόνον ὁμολογεῖν διάφορα, καὶ ἐν τῷ περιστάσθαι (= ἀποφεύγειν) λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις εὐρίσκονται μὴ φεύγοντες τὸ τοῦ Σαβελλίου κακόν»⁴⁴.

Ἐν ἀκόμῃ πρᾶγμα ἐμπόδιζε τοὺς μὴ Ἀρειανούς Ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς νὰ δεχθοῦν τὸ «ὁμοούσιον» τῆς Νικαίας. Θερμός, τοῦλάχιστον κατὰ τύπον, ὑποστηρικτῆς τῆς Νικαίας ἦτο μετὰ τῶν Δυτικῶν Ἐπισκόπων καὶ ὁ Μάρκελλος Ἀγκύρας. Ὁ ἀνὴρ ὅμως οὗτος προέβη εἰς μίαν τοιαύτην ἐρμηνεῖαν τοῦ «ὁμοοουσίου» τῆς Νικαίας, ἡ ὁποία σαφῶς ἠρνεῖτο τὴν πραγματικὴν ὑπαρξίν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἄρα ἐπανεφέρε τὴν τοῦ Σαβελλίου ἐννοίαν καὶ ἐκδοχὴν τῆς λέξεως «ὁμοούσιος»⁴⁵. Τὸ δυστύχημα ἦτο ὅτι οἱ Δυτικοὶ Ἐπίσκοποι καὶ κυρίως οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ρώμης δὲν ἀντελήφθησαν, ἢ δὲν ἤθελον νὰ ἀντιληφθοῦν, τὰς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ὑποδείξεις περὶ τῆς αἵρέσεως τοῦ Μαρκέλλου καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπισκόπων ἐπανειλημμένας καταδικὰς αὐτῆς τοῦναντίον δὲ διετήρουν μετ' αὐτοῦ ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μέχρι ἀκόμῃ καὶ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. «Μέχρι τοῦ νῦν, γράφει ὁ Μ. Βασίλειος τὸ 371 πρὸς τὸν Μ. Ἀθανάσιον διὰ τοὺς Δυτικούς Ἐπισκόπους, ἐν πᾶσιν οἷς ἐπιστέλλουσι γράμμασι (πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς), τὸν μὲν δυσάνυμον Ἀρειον ἄνω καὶ κάτω ἀναθεματίζοντες καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξορίζοντες οὐ διαλείπουσι, Μαρκέλλῳ δὲ, τῷ κατὰ διάμετρον ἐκείνῳ (τῷ Ἀρείῳ) τὴν ἀσεβείαν ἐπιδειξαμένῳ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς τοῦ Μονογενοῦς Θεότητος ἀσεβήσαντι καὶ κοινωνῶς τὴν τοῦ Λόγου προσηγορίαν ἐκδεξαμένῳ, οὐδεμίαν μέμψιν ἐπενεγκόντες φαίνονται... καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς, κατ' ἄγνοιαν τῆς ἀληθείας, εἰς κοινωνίαν αὐτὸν ἐκκλησιαστικὴν παραδεξάμενοι»⁴⁶. Ἐὰν εἰς ὅλα αὐτὰ προσθέσωμεν ἀκόμῃ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἀφ' ἐνός

44. Ἐπιστολή 236, 6. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 210, 5: «Ὁδὲ γὰρ ἐξαρκεῖ διαφορὰς προσώπων ἀριθμησασθαι, ἀλλὰ χρὴ ἕκαστον πρόσωπον ἐν ὑποστάσει ἀληθινῇ ὑπάρχον ὁμολογεῖν. Ἐπεὶ τὸν γε ἀνυπόστατον τῶν προσώπων ἀναπλασιδὸν οὐδὲ Σαβέλλιος παρητήσατο».

45. Βλ. Μ. Βασίλειου, Ἐπιστολή 125, 1.

46. Ἐπιστολή 69, 2.

μὲν ἢ ἐκ τῶν Δυτικῶν κυρίως Ἐπισκόπων ἀποτελουμένη ἐν Σαρδικῇ τοπικῇ Σύνοδος ἐδέχθη εἰς κοινωνίαν καὶ ἐδικαίωσε τὸν Μάρκελλον καὶ διετύπωσε μίαν ἀτυχή ἔκθεσιν πίστεως πλατύνουσα, δηθὲν «κατὰ χρεῖαν σαφηνείας», τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας (εἰς τὸ ὁποῖον δικαίως ἀντετάχθη ὁ συμπαρὼν ἐκεῖ Μ. Ἀθανάσιος)⁴⁷, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὅτι ὁ Ρώμης Δάμασος καὶ ἄλλοι Δυτικοὶ ἤρνοῦντο νὰ ἀναγνωρίσουν τὸν Ἅγιον Μελέτιον Ἀντιοχείας καὶ ἄλλους ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ὡς ὀρθοδόξους καὶ ὅτι οἱ Δυτικοὶ ἠμφισβήτησαν καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅταν αὕτη συνεκροτήθη ὑπὸ τῶν 150 Ἀνατολικῶν Ἐπισκόπων, τότε δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν πόσον μεγάλο καὶ σημαντικὸν θεολογικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἔργον ἔχουν κατορθώσει νὰ κάνουν ἀφ' ἐνός μὲν ἢ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου Σύνοδος τῆς Ἀλεξανδρείας τὸ 362, ἀφ' ἐτέρου δὲ οἱ χαρακτηρισθέντες ὡς «Νεονικαῖοι» μεγάλοι Πατέρες τῆς Καππαδοκίας μὲ ἐπι κεφαλῆς τὸν Μέγαν Βασίλειον. Διότι ἡ Σύνοδος τοῦ μεγαλυτέρου ὑπερμάχου τῆς Νικαίας Ἁγίου Ἀθανασίου ἀνεγνώρισε τὴν Ἀνατολικὴν θεολογίαν περὶ τῶν τριῶν Ὑποστάσεων τῆς Τριάδος ὡς ὀρθήν, οἱ δὲ Καππαδοκαὶ Πατέρες ἐν «θεοπρεπέσι ρήμασι» ἐξέθεσαν καὶ διετύπωσαν πλήρως τὴν ἀληθῆς ὀρθόδοξον Τριαδολογίαν. Εἰς τὴν Τριαδολογίαν τῶν Καππαδοκῶν παρέμεινεν ὡς βᾶσις ἢ περὶ τῆς Τριάδος γνησίᾳ Ἀνατολικῇ παράδοσις, ἐξασφαλισθεῖσα τῶρα καὶ κραταιωθεῖσα διὰ τοῦ νικαιανοῦ ὁμοουσίου, διότι τούτου ἀκριβῶς εἶχεν ἀνάγκη ἐνώπιον τοῦ κινδύνου τῆς τοῦ Ἀρείου αἰρέσεως. Ἀλλὰ καὶ τὸ «ὁμοούσιον» τῆς Νικαίας, ὡς καὶ ὅλον τὸν Σύμβολον τῆς πίστεως, ἐχρειάζετο ἐρμηνείαν καὶ «ἐξεργασίαν» τινά, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Μ. Βασιλείου, διότι παρερμηνεύθη ὑπὸ τοῦ Μαρκέλλου καὶ τὸ περὶ Ἁγίου Πνεύματος θέμα «ἀδιάρθρωτον κατελείφθη» ὑπὸ τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας⁴⁸. Τὸ διπλοῦν θεολογικὸν ἔργον τοῦτο πιστῶς καὶ ὀρθῶς ἐξετέλεσαν οἱ πνευματοφόροι Καππαδοκαὶ Πατέρες διὰ τῆς «παρὰ Θεοῦ σοφίας καὶ διὰ τοῦ λόγου τῆς γνώσεως»⁴⁹, καὶ τὴν θεολογίαν τῶν ἐπεσφράγισεν ἢ Β' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ τὸ 381 διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως⁵⁰, τὸ

47. Τὴν ἔκθεσιν αὐτὴν βλ. παρὰ Θεοδώρητον, βιβλ. Β', 6 (PG 82, 1012 - 16). Πρβλ. καὶ Σωζομενοῦ, βιβλ. Γ', 12. Τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Μ. Ἀθανασίου βλ. εἰς τὸν «Τόμον πρὸς τοὺς Ἀντιοχείας», 5 (BEP 31, 125). Πρβλ. καὶ Φωτίου, Ὁμιλία 37, 8, ἐνθα κατηγορεῖται ἢ ἐν λόγῳ ἔκθεσις πίστεως.

48. Ἐπιστολαὶ Μ. Βασίλειου 125, 3 καὶ 159, 2.

49. Πρβλ. τὴν Ἀκολουθίαν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, κάθισμα τοῦ Ὁρθοῦ.

50. Διὰ τὸ θεολογικὸν ἔργον τῶν Πατέρων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου βλ.

ὁποῖον ἔκτοτε κατέστη καθολικὸν καὶ οἰκουμενικὸν Σύμβολον πίστεως ὀλοκλήρου τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Δύσις δὲν εἰσῆγαγεν εἰς αὐτὸ τὸ ἀντίθετον εἰς τὴν ὀρθόδοξον Τριαδολογίαν τῶν Καππαδοκῶν ἀγνοοῦσιν Filioque.

Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν Τριαδολογικὴν θεολογίαν τῶν Καππαδοκῶν καταφάσκειται πλήρως ἢ Ἀνατολικῇ περὶ τῶν τριῶν Θεῶν Ὑποστάσεων παράδοσις, ἢ βιβλικῇ καὶ εὐαγγελικῇ δηλαδὴ θεολογία περὶ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ κατ' ἐξοχὴν προσωπικοῦ Θεοῦ: τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων λαμβάνουν οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ σωτήριον βάπτισμα. Εἰς τὴν «παράδοσιν τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος»⁵¹ στηρίζει ἀκριβῶς ὁ Μέγας Βασίλειος τὴν Τριαδολογικὴν θεολογίαν του: «Ἐπειδὴ οὖν βάπτισμα ἡμῖν δέδοται παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸ ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, ἀκόλουθον τῷ βαπτίσματι τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως παρεχόμεθα, ἀκόλουθον δὲ καὶ τὴν δοξολογίαν τῆς πίστεως... Δεῖ γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι μὲν ὡς παρελάβομεν, πιστεῦναι δὲ ὡς βαπτίζομεθα, δοξάζειν δὲ ὡς πεπιστεύκαμεν, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα»⁵². Ἡ ὀρθὴ λοιπὸν αὕτη Ἀνατολικῇ θεολογικῇ παράδοσις περὶ Τριάδος εἶχεν ὡς ἀφετηρίαν καὶ πηγὴν τῆς τὸ «σωτήριον βάπτισμα», τὴν ἐμπειρίαν δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' εἶναι γεγονός ὅτι ἡ θεολογικὴ αὕτη παράδοσις (δὲν λέγω ἢ πίστις τῆς Ἐκκλησίας) ἐχρειάσθη νὰ προσλάβῃ «αὐξησίν» τινα καὶ «συμπλήρωσιν», καὶ τοῦτο ἀκριβῶς προσέφεραν εἰς αὐτὴν ἢ Α' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ διὰ τοῦ δογματικοῦ ἔργου τῆς, κυρίως δὲ διὰ τοῦ ὅρου ὁμοουσίου. Ἡ δυτικὴ ὁμως στενὴ ἐκδοχὴ τοῦ «ὁμοουσίου» τούτου, καὶ μάλιστα ἢ ἐντελῶς αἰρετικὴ ἐκδοχὴ τοῦ Μαρκέλλου Ἀγκύρας, ἔθεσαν τὸν κίνδυνον τῆς ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν ἐγκαταλείψεως τῆς Ἀνατολικῆς παραδόσεως περὶ τοῦ τρισυποστάτου τοῦ χριστιανικοῦ Θεοῦ, συγκαλύπτοντες μάλιστα ἑαυτοὺς μὲ τὸ ἀναμφισβήτητον κῦρος τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Νικαίας. Διὰ τοῦτο ὀλοκλήρως ἢ ἐκκλησιαστικῇ καὶ παραδοσιακῇ Ἀνατολῇ ἀντέδρασε, καταδικάζουσα μὲν τὸν Ἀρειανισμόν, ζητοῦσα ὁμως

καὶ τὴν Συνοδικὴν Ἐπιστολὴν τῶν ἰδίων αὐτῶν Πατέρων, συναχθέντων καὶ πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἦτοι τὸ 382, τὴν ὁποίαν ἀπηθύθησαν πρὸς τοὺς Δυτικούς Ἐπισκόπους (παρὰ Θεοδώρητον, βιβλ. Ε', 9, PG 82, 1212 - 17).

51. Μ. Βασίλειου, Κατὰ Εὐνομίου Γ', 5.

52. Ἐπιστολὴ 259, 2 καὶ 125, 3.

τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῆς πίστεως τῆς Νικαίας. Καὶ ἡ ἐρμηνεία καὶ «συμπλήρωσις» τῆς νικαιανῆς πίστεως ἐδόθη εἰς τὴν Β' Οἰκουμηνικὴν Σύνοδον ὑπὸ τῶν «νεονικαιανῶν» Πατέρων τῆς Καππαδοκίας καὶ ὅλης τῆς Ἀνατολῆς, προερχομένων ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Τριαδολογικῆς παραδόσεως. Ἡ τάσις αὕτη ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν δύναται νὰ ἀπωθηθῆ καὶ ἀπορριφθῆ, διότι ἡ γνησία αὕτη καὶ ἀληθινὴ παράδοσις οὐδέποτε εἶναι νεκρά καὶ στατικὴ, ἀλλὰ ζῶσα, ἀνανεωτικὴ καὶ σώζουσα.

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπισκοπήσεώς μας τοῦ θεολογικοῦ ἔργου τῶν Πατέρων τῆς Α' καὶ Β' Οἰκουμηνικῆς Συνόδου θέλομεν νὰ ἀναφέρωμεν δύο λίαν χαρακτηριστικὰ καὶ συνοπτικὰ χωρία διὰ τὸ θέμα μας π α ρ ά δ ο σ ι ς — ἀ ν α ν έ ω σ ι ς, τὰ ὁποῖα καὶ τὰ δύο ἀνήκουν εἰς τὸν Μέγαν Βασιλείον. Τὰ χωρία αὐτὰ ὁμιλοῦν περὶ πί σ τ ε ω ς τὸ ἕνα, καὶ τὸ ἄλλο περὶ θ ε ο λ ο γ ί α ς. Ἡ πί σ τ ι ς τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὴν π α ρ ά δ ο σ ί ν τ η ς, τὴν ἀ λ ῆ θ ε ι α ν τῆς ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας τῶν μελῶν τ η ς, τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πί σ τ ι ς αὕτη, ἥτοι ἡ παράδοσις τῆς ἀληθείας καὶ τῆς σωτηρίας, δὲν ἀλλάζει ποτέ. «Εἰ γὰρ ἄλλοτε ἄλλας πί σ τ ε ι ς δεῖ συγγράφειν καὶ μετὰ τῶν καιρῶν ἀλλοιοῦσθαι, λέγει ὁ Μ. Βασιλείος εἰς τὸ πρῶτον χωρίον, ψευδῆς ἢ ἀπόφασις τοῦ εἰπόντος· Ἐἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα» (Εφ. 4,5). Εἰ δὲ ἐκεῖνα ἀληθῆ, μηδεὶς ὑμᾶς ἐξαπατάτω τοῖς κενοῖς λόγοις... Πί σ τ ι ν δέ ἡμεῖς οὔτε παρ' ἄλλων γραφομένην ἡμῖν νεωτέραν παραδεχόμεθα, οὔτε αὐτοὶ τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεννήματα παραδιδόναι τολμῶμεν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν τὰ τῆς Εὐσεβείας (= Ὁρθοδοξίας) ρήματα· ἀλλ' ἄπερ παρὰ τῶν Ἁγίων Πατέρων δεδιδάγμεθα, ταῦτα τοῖς ἐρωτῶσιν ἡμᾶς διαγγέλλομεν»⁵³. Οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἐκφράζουν λοιπὸν τὴν π α ρ ά δ ο σ ι ν ἐν τῇ Ἐ κ κ λ η σ ί α, τὴν πιστότητά τῆς δηλαδὴ καὶ ταυτότητα πρὸς ἑαυτὴν καὶ πρὸς τὸν Κύριον καὶ Θεόν τῆς. Εἰς τὸ δεύτερον χωρίον ὁ ἴδιος οὗτος Ἅγιος ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ—συνεπῶς δὲ καὶ ἐκάστου πιστοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας—π ρ ο σ ο ι κ ε ῖ ω σ ι ν καὶ κ α τ α ν ό σ ι ν τῆς παραδιδομένης αὐτῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πίστεως ἢ, ἐὰν θέλετε, εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς θ ε ο γ ν ω σ ί α ς καὶ θ ε ο λ ο γ ί α ς του. Ἐνώπιον τοῦ εὐμεταβλήτου εἰς τὴν πίστιν καὶ δολίου εἰς τὸν χαρακτήρα Εὐσταθίου Σεβαστείας λέγει ὁ Ἅγιος Βασιλείος: «Εἰ γὰρ τᾶλλα ἡμῶν στεναγμῶν ἄξια, ἀλλ' ἐν γε τοῦτο τολμῶ καυχᾶσθαι ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένος ἔσχον

53. Ἐπιστολαὶ 226, 3 καὶ 140, 2.

τὰς περὶ Θεοῦ ὑπολήψεις ἢ ἐτέρως φρονῶν μετέμαθον ὕστερον. Ἄλλ' ἦν ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἔννοιαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῆς μακαρίας μητρὸς μου καὶ τῆς μάμμης Μακρίνης, ταύτην α ὑ ξ η θ ε ῖ σ α ν ἔσχον ἐν ἐμαυτῷ· οὐ γὰρ ἄλλα ἐξ ἄλλων μετέλαβον ἐν τῇ τοῦ λόγου συμπληρώσει, ἀλλὰ τὰς π α ρ α δ ο θ ε ῖ σ α ς μ ο ι παρ' αὐτῶν ἀρχὰς (= ἀπαρχὰς) ἐτελείωσα. Ὡσπερ γὰρ τὸ α ὑ ξ α ν ό μ ε ν ο ν μεῖζον μὲν ἀπὸ μικροῦ γίνεται, τ α ὑ τ ό δέ ἐστιν ἐ α υ τ ῷ, οὐ κατὰ γένος μεταβαλλόμενον, ἀλλὰ κατ' α ὑ ξ η σ ι ν τ ε λ ε ι ο ῦ μ ε ν ο ν, οὕτω λογιζομαι ἐμοὶ τὸν α ὑ τ ό ν λόγον διὰ τῆς προκοπῆς ἢ ὑ ξ ῆ σ α ι... Πάντα σ ύ μ φ ω ν α τὰ παρ' ἐμοῦ λαληθέντα περὶ πίστεως, πάντα ἀλλήλοις συμβαίνοντα, ἐκτὸς τοῦ, ὅπερ εἶπον, ἐκ π ρ ο κ ο π ῆ ς τ ι ν α α ὑ ξ η σ ι ν ἐπιθεωρεῖσθαι τοῖς λεγομένοις, ὅπερ ο ὑ χ ῖ μ ε τ α β ο λ ῆ ἐστιν ἐκ τοῦ χείρονος πρὸς τὸ βέλτιον, ἀλλὰ σ υ μ π λ ῆ ρ ω σ ι ς τοῦ λείποντος κατὰ τὴν π ρ ο σ θ ῆ κ η ν τῆς γ ν ώ σ ε ω ς»⁵⁴. Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς φανερόνουν τὴν αὐξήσιν του εἰς τὴν θεογνωσίαν καὶ τὴν θεολογίαν, τὴν «ἀ ν α ν έ ω σ ι ν», ἂν θέλετε, τῆς ἐξ ἐ μ π ε ι ρ ί α ς του ἐν τῇ πίστει καὶ τῆς γ ν ώ σ ε ω ς τ ο υ τῆς πίστεως. Τοῦτο καὶ μόνον θὰ ἠδυνάμεθα, νομίζομεν, νὰ ὀνομάζωμεν, «θεολογικὴν ἀνανέωσιν» τῶν πιστῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ πίστει, τῇ παραδόσει, τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ ζωῇ τῆς. Ἐκάστη ὅμως θεολογικὴ ἐμπειρία καὶ γνώσις τοῦ πιστοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας ἀντλεῖται καὶ στηρίζεται ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ καθόλου ζωῇ—ἥτοι τῇ ζώ σ η π α ρ ά δ ο σ ε ι—τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν δύναται κἂν νὰ ὑπάρξῃ ἢ νὰ αὐξήθῃ μία ἀληθῆς ὁμολογία καὶ θεολογία ἀποχωρισμένη καὶ ἀνεξάρτητος τῆς καθολικῆς πί σ τ ε ω ς καὶ π α ρ ά δ ο σ ε ω ς τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐν αὐτῇ δηλαδὴ ἀληθινῆς ἐμπειρίας τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, διότι τότε ἀπλούστατα δὲν ὑπάρχει θεολογία καὶ θεογνωσία (ὑπάρχει τότε ἴσως μόνον «φιλοσοφία» περὶ Θεοῦ). Ἐξ ἴσου ὅμως δὲν δύναται ἢ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γνώσις καὶ ἐ μ π ε ι ρ ί α τοῦ ζ ῶ ν τ ο ς καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ ὁ περὶ Αὐτοῦ λ ό γ ο ς ἢ ὁ μ ο λ ο γ ί α νὰ εἶναι στοιχεῖα νεκρὰ καὶ στατικά, μάλιστα δὲ ἐντὸς τῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας, ἀλλ' εἶναι τούτου ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ, κατὰ τὸν Μ. Βασιλείον, α ὑ ξ η σ ι ς καὶ π ρ ο κ ο π ῆ καὶ σ υ μ π λ ῆ ρ ω σ ι ς καὶ τ ε λ ε ῖ ω σ ι ς, τοῦτο δὲ ἀκριβῶς συνιστᾷ τὴν «ἀ ν α ν έ ω σ ι ν». Κατὰ ταῦτα, ἡ «ἀ ν α ν έ ω σ ι ς» ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ εἶναι ἢ ἐν ἐκάστη ἐποχῇ τῆς ἱστορίας ζῶσα ἐμπειρία τῆς αὐτῆς σ ω τ η

54. Ἐπιστολὴ 223, 3 - 5.

ρίου πίστεως και παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας και ὁ περὶ αὐτῆς ζῶν λόγος, ὁμολογία, θεολογία, μαρτυρία. Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι ἡ ταυτόχρονος ὑπαρξίς και παρουσία και βίωσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν δύο αὐτῶν γεγονότων ἢ στοιχείων ἢ πραγματικοτήτων, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦν τὰ προαναφερθέντα δύο χωρία τοῦ Μ. Βασιλείου, ἀποτελοῦν ἀκριβῶς τὴν ὀρθὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ θέμα μας: πα ρ ά δ ο σ ι ς — ἀ ν α ν έ ω σ ι ς.

Ἡ δυναμικὴ αὕτη σχέσις μεταξὺ παραδόσεως και ἀνανώσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὴν ὁποίαν εἶδομεν εἰς τὴν ἱστορίαν και θεολογίαν τῶν δύο πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, μαρτυρεῖται και ἀπὸ τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορίας τῶν ὑπολοίπων Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ὁ χρόνος ὅμως και ὁ χώρος μᾶς ἀναγκάζουν νὰ περιορισθῶμεν εἰς μερικὰς γενικὰς παρατηρήσεις, μάλιστα δὲ διότι μᾶς φαίνεται ὅτι ὑπάρχει κάποια ἀναλογία εἰς τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' Οἰκουμενικῶν Συνόδων πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν διεπιστάσαμεν ὅτι ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς Α' και τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἡ ἀληθινὴ τῆς Ἐκκλησίας πίστις και παράδοσις περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς σαρκώσεως και ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐξεφράσθη ἤδη, μετὰ τὰ Ἀποστολικά κείμενα, διὰ τῶν Ἁγίων Ἰγνατίου και Εἰρηναίου, διὰ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου και τοῦ Μ. Ἀθανασίου, κυρίως δὲ διὰ τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων (οἱ ὅποιοι ἔγραψαν ἤδη κατὰ τῆς Ἀρειανῆς Χριστολογίας και κατὰ τῆς τοῦ Ἀπολλιναρίου) και τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἥτις και κατεδίκασε τὴν χριστολογικὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀπολλιναρίου Λαοδικείας. Διὰ τοῦτο ἡ ἐμφάνισις τῆς χριστολογικῆς αἵρέσεως τοῦ Νεστορίου, διαιρούσης τὸν ἕνα Χριστὸν εἰς «δύο υἱούς», συνήντησε τὴν ἀποφασιστικὴν ἀντίδρασιν τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἡ ἀντίδρασις σωτηριολογικοῦ βιαία, ἀλλ' ὀρθὴ και ὀρθωμένη ἐκ λόγων ἀκριβῶς σωτηριολογικῶν. «Εἴ τις τολμᾷ λέγειν, ἔγραψεν ὁ Ἁγ. Κύριλλος κατὰ τοῦ Νεστορίου, θεοφόρον ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν και οὐχὶ δὴ μᾶλλον Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν, ὡς Υἱὸν ἕνα και φύσει, καθ' ὃ γέγονε σάρξ ὁ Λόγος και κεκοινωνήκε παραπλησίως ἡμῖν αἵματος και σαρκός, ἀνάθεμα ἔστω... Ἀρχιερέα και ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γεγενῆσθαι Χριστὸν, ἡ θεία λέγει Γραφή, προσκεκόμικε δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ και Πατρί. Εἴ τις τοίνυν ἀρχιερέα φησὶ και ἀπόστολον ἡμῶν γεγενῆσθαι οὐκ αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ὅτε γέγονε σάρξ και καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἕτερον παρ' αὐτὸν ἰδικῶς ἄνθρωπον ἐκ γυναικός· ἢ εἴ τις λέγει και ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσενεγκεῖν αὐτὸν τὴν

προσφορὰν,—και οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὑπὲρ μόνον ἡμῶν· οὐ γὰρ ἂν ἐδεήθη προσφορᾶς ὁ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν—, ἀνάθεμα ἔστω»⁵⁵. Διὰ λόγους λοιπὸν καθαρῶς σωτηριολογικοῦς ἐξηγέρθη ὁ Ἅγιος Κύριλλος και κατεδίκασε τὸν Νεστορίον, τοῦ ὁποίου ἡ αἵρεσις ἠρνεῖτο τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον ἠρνεῖτο ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ἀπλῶς θεοφόρος ἢ τῷ Θεῷ ἐνωθεὶς ἄνθρωπος. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου ὀρθὴ καταδίκη τοῦ Νεστορίου εἰς τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Ἐφέσου τὸ 341 δὲν ἱκανοποίησεν ὅμως πολλοὺς ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ διότι ἡ Σύνοδος δὲν ἔδωσε μίαν θεολογικὴν ὁμολογίαν και μίαν ὀρθοτέραν και πληρεστέραν ἐρμηνείαν τῆς ἀνεπαρκοῦς ὁρολογίας τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου. Ἡ ἀνάγνωσις εἰς τὴν Σύνοδον μόνον τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Κυρίλλου και ἡ ἐπανάληψις μόνον τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας δὲν καθησύχασε πολλοὺς ἐκ τῶν Ἐπισκόπων και κυρίως ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν, διότι τώρα προέκυψαν νέα προβλήματα. Διὰ τοῦτο ἐχρειάσθη νὰ γίνῃ 2 χρόνια μετὰ τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, τὸ 433, ὁ γνωστὸς ἐκεῖνος «ὄρος συμφωνίας», τὸν ὁποῖον ὑπέγραψαν ὁ Ἁγ. Κύριλλος και ὁ Ἰωάννης Ἀντιοχείας. Ὁ ὅρος οὗτος δικαίως θεωρεῖται ὡς θεολογικὴ συμπλήρωσις τῶν ἐργασιῶν τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, διότι εἰς αὐτὸν ἡ χριστολογικὴ ὁρολογία τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπισκόπων, οἱ ὅποιοι ἐπίσης κατεδίκασαν τὸν Νεστορίον, συνεπλήρωσε τὴν ἀναμφισβητήτως κατ' ἀρχὴν παραδοσιακὴν χριστολογικὴν ἐνόρασιν τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου. Τὸ ὀρθὸν τῆς ἀνατολικῆς χριστολογικῆς θεολογικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἀνεγνωρίσθη διὰ τοῦ ὄρου αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου, οὕτως ὥστε ἡδυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὁ Κύριλλος προκαταβολικῶς και κατ' ἀρχὴν ἐδέχθη ἤδη τὴν Δ' ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον (ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ ὄρος τοῦ 433 εἰσηλθε βασικῶς ὀλόκληρος εἰς τὸν ὄρον τῆς Χαλκηδόνος)⁵⁶. Πάντως ὅμως ἡ Ἀνατολικὴ τῆς ἐποχῆς

55. Ἀναθεματισμοὶ ε' και ι' εἰς τὸ τέλος τῆς Γ' Ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Νεστορίον (βλ. E. S c h w a r t z, ACO I, 1, 1, σ. 40-42). Ὅσον και νὰ φαίνονται ἀπὸ τομοὶ οἱ 12 Ἀναθεματισμοὶ τοῦ Κυρίλλου αὐτοὶ εἶχον ὅμως τὸ παρόμοιον των ἐν τῇ προγενεστέρᾳ παραδόσει εἰς τοὺς χριστολογικοὺς ἐν εἰδει ἀφορισμῶν Λόγους Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου εἰς τὴν Ἐπιστολὴν του πρὸς Κληδόνιον ('Ἐπιστ. 101, PG 37, 177-180).

56. Τοῦτο μαρτυροῦν ἐξ ἄλλου και αἱ Ἐπιστολαὶ 39 («Εὐφραίνεσθωσαν...») πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχ. και 44 και 45 τοῦ Κυρίλλου (πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας αὐτὸν διατὶ ἐδέχθη τὸν «ὄρον συμφωνίας») (PG 77, 173, 224, 237), ὅπως και ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοχὴ τῆς Ὁμιλίας τοῦ ἀνατολικοῦ Ἐπισκόπου Παύλου Ἐμέσης, ἐκφωνηθείσης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐνώπιον τοῦ Κυρίλλου (βλ. ἐν S c h w a r t z, ACO I, 1, 4, σ. 10-13).

ἐκείνης θεολογία περί τοῦ μυστηρίου τοῦ Προσώπου τοῦ Χριστοῦ εἶχε τήν ἀνάγκην τῆς κυριλλείου σωτηριολογικῆς Χριστολογίας, προπαντός δὲ τῆς ὀρθῆς προοπτικῆς τῆς, τῆς ὑπογραμμίσεως δηλ. τῆς ἐν ὀριζή-
 τος καὶ μοναδικότητος τοῦ Προσώπου τοῦ Χριστοῦ. «Εἷς γὰρ Ὑἱὸς καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ πρὸ σαρκὸς καὶ ὅτε πέφηνεν ἄνθρωπος, καὶ τὸν ἀγοράσαντα ἡμᾶς Δεσπότην οὐκ ἀρνησόμεθα, κἂν εἰ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἡμῖν καὶ ἐκ τῶν τῆς κενώσεως μέτρων κατασημαίνοιτο», ἐτόνιζε συνεχῶς ὁ Ἅγιος Κύριλλος⁵⁷. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος ὁ Ἅγ. Κύριλλος ἦτο τὸ μέτρον καὶ τὸ κριτήριον τῆς ὀρθῆς περὶ Χριστοῦ πίστεως, καὶ μόνον διὰ τῆς κυριλλείου ἐρμηνείας ἐγίνε δεκτὸς ὑπὸ τῆς Συνόδου αὐτῆς ὁ Τόμος τοῦ Λέοντος Ρώμης⁵⁸. Ἐξ Ἰσου ὅμως πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ ἡ χριστολογικὴ ὀρολογία τοῦ Κυρίλλου (ὅχι καὶ ἡ περὶ Χριστοῦ πίστις του) εἶχε τὴν ἀνάγκην τῆς πληρεστεράς ἐρμηνείας καὶ μάλιστα τῆς προσαρμογῆς πρὸς τὴν συγκεκριμένην ὀρολογίαν τῶν Καππαδοκῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς ἔκαμεν ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος διὰ τοῦ δογματικοῦ ὅρου τῆς. Ἄνευ τῆς θεολογικῆς ἐπανερμηνείας αὐτῆς τῆς γλώσσης τοῦ Κυρίλλου ἐκινδύνευεν ἡ Χριστολογία του νὰ καταντήσῃ μονομερῆς, ὅπως ἀκριβῶς προσεπάθουν νὰ ἐκλάβουν αὐτήν, διαστρέφοντάς την, οἱ αἰρετικοὶ Εὐτυχῆς καὶ Διόσκορος, δύο θεολόγοι (μονοφυσίται) τοῦ νεκροῦ γράμματος, οἵτινες ἔβλεπον μόνον ἐκφράσεις τινὰς τοῦ Κυρίλλου, ἄνευ ὅμως τῆς ὀρθῆς παραδοσιακῆς ἐνορήσεως καὶ προοπτικῆς τῆς Χριστολογίας του.

Εἰς τοὺς Μονοφυσίτας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐδέχθησαν τὴν Σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος (καὶ ἀνόμαζον χαρακτηριστικῶς τοὺς Ὀρθόδοξους «συν-οδίτας»), ἐφάνη, ἀδίκως βεβαίως, ὅτι ἡ Χαλκηδὼν ἐγκατέλειπε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίλλου καὶ ὡς ἀπόδειξιν ἀνέφερεν τὴν ὑπὸ τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος ἀποδοχὴν τοῦ Τόμου τοῦ Λέοντος Ρώμης, ὡς καὶ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ φίλου τοῦ Νεστορίου Θεοδωρήτου Ἐπ. Κύρου καὶ τοῦ Ἐπ. Ἐδέσσης Ἰβᾶ, οἱ ὁποῖοι εἶχον γράψει κατὰ τοῦ Ἅγ. Κυρίλλου. Ὡς πρὸς τὸν Τόμον τοῦ Λέοντος εἶδομεν ἤδη ὅτι ἡ Σύνοδος ἐδέχθη αὐτὸν μόνον μετὰ τὴν κυριλλεῖον ἐρμηνείαν καὶ ἐπιβεβαίωσιν ἀμφισβητουμένων τινῶν χωρίων τοῦ Τόμου, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Τόμος τοῦ Λέοντος δὲν ἐγίνε δεκτὸς ὑπὸ τῆς Συνόδου ὡς

57. Κυρίλλου, Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς, ἐκδ. Sources Chrétiennes, No 97, σ. 246.

58. Περὶ τούτου βλ. Sch w a r t z, ACO, II, 1, 2, σ. 81-83.

ὁ ρ ο ς τῆς, ὅπως τοῦτο ἐξήτουν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Πάπα⁵⁹, ἀλλὰ τοῦναντίον ὁ ὅρος τῆς Συνόδου ἀπεκορυφώθη μετὰ τὴν κεντρικὴν φράσιν τοῦ Ἅγ. Κυρίλλου: ὁμολογοῦμεν «ὅτι νὰ καὶ τὸν αὐτὸν Χριστόν, Ὑἱόν, Κύριον... ἐν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν». Ὡς πρὸς δὲ τὸν Θεοδωρήτον Κύρου καὶ τὸν Ἰβᾶν Ἐδέσσης οὗτοι ἐγίναν δεκτοὶ ὑπὸ τῆς Συνόδου ὅπως γίνονται δεκτοὶ οἱ ἐκ τῆς αἵρέσεως προερχόμενοι, ἀφοῦ δηλ. προηγουμένως ἀνεθεμάτισαν ρητῶς τὸν Νεστόριον καὶ τὸ δόγμα του⁶⁰. Διὰ νὰ ἀφαιρεθῇ πάντως κάθε ἐπιχειρήματα ἀπὸ τοὺς Μονοφυσίτας κατὰ τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου ἢ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τὸ 553 κατεδίκασε τὰ κατὰ τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου γραφέντα ἔργα τοῦ Θεοδωρήτου καὶ τοῦ Ἰβᾶ, ὡς καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας, πατρός τῆς νεστοριανικῆς αἰρετικῆς διδασκαλίας. Εἶναι γεγονός ὅτι τὸ θεολογικὸν ἔργον τῆς Ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου παρέσχε λόγους διὰ νὰ ὀνομασθῇ δικαίως ἡ ὀρθόδοξος Χριστολογία «νεοχαλκηδονισμός» καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι «νεοχαλκηδόνιοι» ἢ «νεοαλεξανδρινοὶ»⁶¹, διότι ἡ ὑπὸ τῆς Συνόδου αὐτῆς καταδίκη τῶν «τριῶν κεφαλαίων» ἐπεξήγησεν εἰς τοὺς Μονοφυσίτας τὴν Χαλκηδόνως μὴ ἀντικυρίλλειον, ἀλλὰ τουναντίον ὡς ἀναγνωρίζουσαν τὸν Κύριλλον ὡς τὸ μέτρον τῆς ὀρθῆς Χριστολογίας, μόνον ποῦ ἡ Χριστολογία αὐτῆ τοῦ Κυρίλλου διατυπώνεται τώρα μετὰ τὴν ἀκριβεστεράν ὀρολογίαν τῶν Καππαδοκῶν (διάκρισις: ὑπόστασις — φύσις). Εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ τῆς ἐπεξηγήσεως καὶ τῆς ἐπανερμηνείας καὶ τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου καὶ τῆς Χαλκηδόνος, χωρὶς νὰ θυσιάσθῃ κάτι ἀπὸ τὴν πίστιν οὔτε τῆς Γ' οὔτε τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, προσέφεραν μεγάλα θεολογικὰ ὑπηρεσία πολλοὶ ὀρθόδοξοι θεολόγοι τῆς Ἀνατολῆς (π.χ. οἱ δύο Λεόντιοι, ὁ Ἱεροσολύμων καὶ ὁ Βυζάντιος), καὶ κυρίως ὁ Ἅγιος Σωφρόνιος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής. Τὸ θεολογικὸν ἔργον τῶν δύο τελευταίων τούτων, οἱ ὁποῖοι ἠγωνίσθησαν κατὰ τῆς αἵρέσεως τοῦ μονοθελητισμοῦ καὶ μονοενεργη-

59. Βλ. Sch w a r t z, ACO II, 1, 2, σ. 123. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ Τόμος τοῦ Λέοντος, ὁμολογῶν βεβαίως τὴν ὀρθὴν πίστιν, πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὴν ἀντιοχειακὴν γλώσσαν. Ὁ F. L o o f s (παρὰ Γ. Μ π ε μ ῆ, Συμβολαὶ εἰς τὴν περὶ τοῦ Νεστορίου ἔρευναν, Ἀθήναι 1961, σ. 337) ἀναφέρει ὅτι ὁ Νεστόριος, ἐν ἔξορίᾳ εὐρισκόμενος καὶ λαβὼν ἐν ἀντίγραφον τοῦ Τόμου τοῦ Λέοντος, ἐνέκρινεν αὐτόν.

60. Βλ. Sch w a r t z, ACO II, 1, 3, σ. 9 καὶ 10-12.

61. Περὶ αὐτοῦ βλ. τὴν σπουδαίαν μελέτην τοῦ π. J. M e y e n d o r f f, Le Christ dans la Théologie byzantine, ἐκδ. Serf. Paris 1969, σ. 11-57 καὶ 91-120.

τισμοῦ, ἐπεσφραγίσθη ἀπὸ τὴν ΣΤ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τὸ 680 - 81 καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς γνησίᾳ ἔκφρασις τῆς ἀληθινῆς Χριστολογικῆς πίστεως καὶ παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, τῆς θεολογίας δηλαδὴ τῶν Πέντε προηγουμένων Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς θεολογησάντων Ἁγίων Πατέρων.

Τὸ θεολογικὸν ἔργον τοῦ Ἁγίου Μαξίμου συνίστατο εἰς τὴν ἀνάδειξιν καὶ υπεράσπισιν ὄλου τοῦ σωτηριολογικοῦ περιεχομένου τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ διὰ τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον, διὰ τῆς πλήρους ἀναπτύξεως τῆς Χριστολογίας τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου καὶ τῆς Χαλκηδόνας, μετὰ τὴν ἀναντικατάστατον πλέον θεολογικὴν γλῶσσαν τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων. Εἰς τὴν θεολογίαν τῶν Καππαδοκῶν εἶδομεν ὅτι ἐκυριάρχει ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ βιβλικὴ ἐμπειρία καὶ θεολογία τοῦ ζῶντος καὶ προσωπικοῦ Θεοῦ, ἣτις ἀπεκαλύφθη καὶ ἐδόθη εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ (οὐσία). Ἡ διάκρισις τῶν Καππαδοκῶν ὑπόστασις — φύσις ἐπαίξε τὸν σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὴν Χριστολογία τοῦ Μαξίμου. Ἀναφέρομεν ἐν μόνον χωρίον του: «Ὡσπερ γὰρ ἀδύνατον τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁμολογεῖν μὲν τὴν ἔνωσιν, μὴ ἐκφωνεῖν δὲ τὴν διαφορὰν· οὕτως ἀνάγκη πᾶσα ἐπὶ τοῦ Ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος (τοῦ Χριστοῦ) καὶ τὴν ἔνωσιν καὶ τὴν διαφορὰν (τῶν δύο φύσεων) κηρύττειν. Ὡσπερ γὰρ οὐ διὰ τῶν αὐτῶν σημαίνεται λέξεων ἡ τε διαφορὰ καὶ ἡ ἔνωσις ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ διὰ τοῦ μὲν λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις ἢ διαφορὰ, διὰ τοῦ ὁμολογεῖν δὲ μίαν οὐσίαν ἢ ἔνωσις ὁμολογεῖται· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος διὰ μὲν τοῦ γνωρίζειν τὰς δύο φύσεις ἢ διαφορὰ, διὰ δὲ τοῦ κηρύττειν μίαν ὑπόστασιν σύνθεσιν ἢ ἔνωσις ὁμολογεῖται»⁶². Ἡ ἔννοια τοῦ Προσώπου τοῦ Χριστοῦ ποῦ ἔδωσεν ὁ Ἁγ. Μάξιμος («μία σύνθετος ὑπόστασις») σημαίνει ἀκριβῶς τὸν ζῶντα βιβλικὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας ὁμολογεῖ ὡς ζῶσαν καὶ ἐλευθέραν ὑπόστασιν καὶ Ὑπαρξιν δυναμένην νὰ προσλάβῃ καὶ ἐνυπόστασιᾶς ἢ ἐν ἑαυτῇ τὴν πλήρη ἀνθρωπίνην φύσιν πρὸς σωτηρίαν καὶ θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κτίσεως. Ἡ ὑπόστασις αὕτη τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φέρει ἐν ἑαυτῇ τὴν θεϊαν φύσιν μετὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς καὶ τοῦ φυσικοῦ θελήματός της, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνυπόστατος ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Χριστοῦ διαφυλάττει ἐπίσης τὰς φυσικὰς τῆς ἐνεργείας καὶ τὸ φυσικὸν θέλημα. Ἡ ΣΤ' λοιπὸν Οἰκουμενι-

62. Ἁγ. Μαξίμου, Περὶ τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων, PG 91, 1487.

κὴ Σύνοδος εἶχε νὰ ἀναγνωρίσῃ (καὶ διατυπώσῃ εἰς τὸν δογματικὸν ὄρον της) τὴν ἀποκορύφωσιν αὐτῆς τῆς πατερικῆς καὶ συνοδικῆς Χριστολογικῆς παραδόσεως εἰς τὴν θεολογίαν τοῦ Ἁγ. Μαξίμου. Ἡ σύνθετος, θεανθρωπίνη ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀποκαλύπτεται ὄλος ὁ Θεὸς μετὰ τὸ φιλόανθρωπον θέλημα Του καὶ τὰς σωτηρίους καὶ θεοποιούς ἀκτίστους ἐνεργείας Του, συνάμα δὲ καὶ ἡ πλήρης τεθεωμένη ἀνθρωπίνη φύσις καὶ ἐν αὐτῇ ὅλη ἡ κτίσις, ὅπως τοῦτο ὁμολόγησε καὶ ἔδογμάτισεν ὁ Ἁγ. Μάξιμος καὶ ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τοῦτο εἶναι τὸ μοναδικὸν μυστήριον τῆς πίστεως καὶ παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, πάντοτε τὸ αὐτὸ καὶ πάντοτε καινὸν «μυστήριον τῆς Εἰσεβείας» (= τῆς Ὀρθοδοξίας), ζῶν καὶ ἀληθινόν, ἀναγεννητικὸν καὶ σωτήριον τοῦ ἀνθρώπου μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Πατέρων μας καὶ τῶν Συνόδων. Ὁ Ἁγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμῆς τὸν ΙΔ' αἰῶνα δὲν θὰ ἔχη ἄλλο τι νὰ κάμῃ παρὰ νὰ «ἀναπτύξῃ» (ὅπως λέγεται ρητῶς εἰς τὸν Τόμον τῆς Συνόδου τοῦ 1351)⁶³ τὴν θεολογίαν τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου περὶ τοῦ ζῶντος καὶ ἐνεργουῦντος ἐν τῷ κόσμῳ Θεοῦ διὰ τῶν ἀκτίστων καὶ θεοποιῶν ἐνεργειῶν τῆς Θεότητός Του. Πρὶν ὅμως ἀπὸ τὸν Ἁγιον Παλαμᾶν ἡ Ἐκκλησία ὁμολόγησεν ἀκόμη μίαν φορὰν συνοδικῶς, εἰς τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, τὴν προσκύνησιν τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εἰκόνης Του, τῆς τε ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῆς εἰκονιζομένης ἐν τῇ ὕλῃ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἁγίου Δαμασκηνοῦ. Ἡ αἵρεσις τῶν εἰκονομάχων ἦτο καὶ πάλιν μία χριστολογικὴ αἵρεσις καὶ ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπήντησεν εἰς τοὺς εἰκονομάχους διὰ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τῶν Πατέρων τῆς ἐποχῆς, ὁμολογοῦσα τὴν παραδιδόμενην πίστιν της εἰς τὴν πραγματικὴν σάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἄρα εἰς τὴν πραγματικὴν σωτηρίαν καὶ καταξίωσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς εἰκόνης τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο οἱ Πατέρες τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου διὰ τῆς θεολογίας τῶν ἡρμῆνευσαν τὴν προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Εἰκόνων ὡς ἔχουσιν χαρακτηρὰ σαφῶς χριστολογικὸν καὶ σωτηριολογικόν⁶⁴. Εἰς τὸν δογματικὸν ὄρον τῆς Συνόδου ἐπεσφραγίσθη ἡ ἀληθινὴ καὶ σωτήριος πίστις καὶ παράδοσις

63. Βλ. PG 151, 722B.

64. Πρβλ. Ἁγ. Δαμασκηνοῦ, Περὶ εἰκόνων, Λόγος 3 (PG 94, 1317-1420) Mansi 13, 228-9, 22, 281, 370 κτλ. Θεοδώρου Στουδίτου, Λόγος 3 (PG 99, 405BC) κ.ά. Πρβλ. καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ G. Ostrogorski, ἐν «Seminarium Kondakovianum», 1(1927) καὶ 6(1933).

τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῶν γνωστῶν φράσεων: «Ἐπόμενοι τοῖς Ἁγίοις Πατέρας», καὶ «Ἀύτη ἡ πίστις». Εἶναι ὁμως γεγονός ὅτι ἡ Σύνοδος αὕτη διὰ τῶν Πατέρων τῆς, ὅπως ἐπίσης καὶ πᾶσαι αἱ προηγούμεναι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι τῆς Ἐκκλησίας ἐπετέλεσαν τεράστιον θεολογικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἔργον, ἔργον ἐν ταῦτῳ «παραδοσιακὸν» καὶ «ἀνανεωτικὸν», ἔργον ἀποστολικὸν καὶ πατερικόν, ἔργον σωτήριον. Διὰ τοῦτο, εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπισκοπήσεώς μας αὐτῆς τοῦ θεολογικοῦ ἔργου τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὡς καλύτεραν κατανόησιν καὶ λύσιν τοῦ θεματός μας: *παράδοσις* — ἀνανέωσις, δὲν ἔχω ἄλλο τι νὰ δώσω συνοπτικῶς, παρὰ αὐτὴν ταύτην τὴν κατανόησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας μας ἐκφρασθεῖσαν εἰς τοὺς ὕμνους τῆς ὀρθοδοξίας πρὸς τοὺς Ἁγίους Πατέρας. Διὰ τὴν *παράδοσιν*: «Τῶν Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα καὶ τῶν Πατέρων τὰ δόγματα, τῆ Ἐκκλησίᾳ μίαν τὴν πίστιν ἐκράτυνεν· ἢ καὶ χιτῶνα φοροῦσα τῆς Ἀληθείας, τὸν ὕφαντὸν ἐκ τῆς ἀνω θεολογίας, ὀρθοτομεῖ καὶ δοξάζει, τῆς Εὐσεβείας τὸ μέγα μυστήριον». Διὰ δὲ τὴν ἀνανέωσιν: «Τὴν σοφίαν λαβόντες παρὰ Θεοῦ, ὡς Ἀπόστολοι ἄλλοι τρεῖς τοῦ Χριστοῦ, τῷ λόγῳ τῆς γνώσεως συνιστᾶτε τὰ δόγματα, ἃ τὸ πρὶν ἐν λόγοις ἀπλοῖς κατεβάλλοντο Ἄλιεις ἐν γνώσει, δυνάμει τοῦ Πνεύματος· ἔδει γὰρ καὶ οὕτω τὸ ἀπλοῦν ἡμῶν Σέβας τὴν σύστασιν κτήσασθαι δι' ὕμῶν, πανσεβάσμιον»⁶⁵.

III

Εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον τοῦτο μέρος τῆς εἰσηγήσεώς μας θὰ ἀναφερθῶμεν συντόμως εἰς τὴν μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον περίοδον διὰ νὰ ἴδωμεν τί ἐγένετο τότε μὲ τὸ θέμα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ τέλος εἰς τὸ θέμα τῆς μελετωμένης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Ὀρθοδοξίας.

1. Ἀπὸ τὴν μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον περίοδον ἀναφερόμεν κατ' ἀνάγκην μόνον δύο περιπτώσεις διὰ τὰς ὁποίας ἐγένετο ἢ δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ Συνόδου Οἰκουμενικῆς. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ σήμερον ὡς τὴν Η' αὐτῆς Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τὴν Σύνοδον τοῦ 869-70 ἐπὶ τοῦ Πάπα Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ

65. Κοντάκιον τῆς Κυριακῆς τῶν Πατέρων, καὶ Κᾶθισμα τοῦ Ὁρθρου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

Πατριάρχου Ἰγνατίου. Ἐκ τῶν Ὀρθοδόξων δὲ πολλοὶ προβάλλουν τὴν Μεγάλην Σύνοδον τοῦ Φωτίου τοῦ 879-80 ὡς τὴν Η' Οἰκουμ. Σύνοδον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐὰν κοιτάξωμεν τὴν κανονικὴν σύνθεσιν καὶ τὸ θεολογικὸν ἔργον τῶν δύο Συνόδων αὐτῶν, θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ Σύνοδος τοῦ 869-70 εἶχεν εἰς τὴν ἀρχὴν μόνον 12 Ἐπισκόπους, εἰς δὲ τὴν τελευταίαν συνεδρίασιν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνήλθε μέχρι 103 Ἐπισκόπους⁶⁶. Τὸ δὲ ἔργον τῆς Συνόδου αὐτῆς συνίστατο εἰς θέματα ἐντελῶς δευτερεύοντα καὶ ἀσήμαντα, ἀφορῶντα προπαντὸς τὰ «πρωτεῖα» καὶ τὰ «προνόμια» τῆς καθέδρας τῆς Ρώμης, ὡς ἂν ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων νὰ συνίστατο ἢ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸ θέμα αὐτό. (Εἰς τὸ θέμα αὐτὸ καὶ αἱ Σύνοδοι τῆς Λυῶνος καὶ τῆς Φλωρεντίας δὲν διέφερον πολὺ). Ἡ Σύνοδος αὕτη ἐξ ἄλλου ἀνηρέθη ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Συνόδου τοῦ 879-80 καὶ τὴν ἀναίρεσίν τῆς ἐδέχθη καὶ ὁ Πάπας Ἰωάννης ὁ Η' (872-882) καὶ διὰ τοῦτο οὔτε εἰς τὴν Δύσιν ἐθεωρήθη ὡς Οἰκουμενικὴ μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος⁶⁷. Ἐπομένως, συγκρινομένη πρὸς τὰς Ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους καὶ τὸ σωτηριολογικὸν ἔργον τῶν ἡ παπικὴ αὐτὴ Σύνοδος δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ «Οἰκουμενικὴ». Ὡς πρὸς τὴν Μεγάλην ὁμως Σύνοδον τοῦ Φωτίου τὸ 879 - 80 τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικά. Εἰς τὴν Σύνοδον αὐτὴ μετέσχον 383 Ἐπίσκοποι μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ρώμης, τὸ δὲ ἔργον τῆς Συνόδου ἦτο ἡ ἀποκατάστασις τῆς κοινῆς μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης καὶ κυρίως ἡ ἀπόφασις περὶ διαφυλάξεως ἀναλλοιώτου τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, ἡ ὁποία ἐστρέφετο σαφῶς κατὰ τῆς δυτικῆς καινοτομίας τοῦ Filioque⁶⁸. Διὰ τὸν τελευταῖον αὐτὸν λόγον πολλοὶ ἐκ τῶν Ὀρθοδόξων ἐθεώρησαν τὴν Σύνοδον αὐτὴν ὡς τὴν Η' Οἰκουμενικὴν. Ἡ γνώμη μας εἶναι ὅτι, μολονότι ἡ διαφύλαξις ἀναλλοιώτου τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ ἡ ἐπισφράγισις τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Σύνοδον αὐτὴν εἶναι ἔργον μεγάλο καὶ σπουδαῖον, δὲν δύναται ὁμως νὰ συγκριθῇ μὲ τὸ σωτηριολογικὸν ἔργον τῶν Ἑπτὰ Οἰκουμ. Συνόδων καὶ ἐπομένως, ἐφ' ὅσον ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία μέχρι σήμερον δὲν ἔχει καθιερώσει αὐτὴν ὡς Οἰκουμενικὴν, αὕτη δὲν ἀριθμεῖται ὡς ἡ Η' Οἰκουμενικὴ. Νομίζομεν ὁμως, ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ τὸ 1351, κρινομένη τοῦλάχιστον βάσει τοῦ μεγά-

66. Βλ. F. Dvornik, *Le schisme de Photius*, Paris 1950, σ. 213-214.

67. Dvornik, αὐτ., σ. 423-450.

68. Βλ. Mansi 17, 373. Πρβλ. Dvornik, αὐτ., σ. 268-278.

λου θεολογικοῦ ἔργου της, δύναται καὶ ἀξίζει νὰ συναριθμηθῆται εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων δὲν ὑστερεῖ εἰς τίποτε ὡς πρὸς τὴν σωτηριολογικὴν σημασίαν τῆς θεολογίας της. Ἡ Σύνοδος αὕτη ἀποτελεῖ τὴν ἀπόδειξιν τῆς συνεχείας τῆς συνοδικότητος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς ζώσης ἐμπειρίας καὶ θεολογίας τῆς περὶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Ἡ συνοδικὴ ζωὴ καὶ ἡ βάσει ζώσης ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας καὶ παραδόσεως θεολογία συνεχίζεται λοιπὸν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμ. Σύνοδον.

2. Τὸ θέμα τῆς μελετωμένης καὶ προετοιμαζομένης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι δι' ἐμὲ καὶ λεπτὸν καὶ δύσκολον. Εἰς Ὁρθόδοξος Χριστιανὸς δὲν δύναται παρὰ νὰ εἶναι ὑπὲρ τῆς συνοδικῆς ζωῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἥτις εἶναι μία διαρκῆς Σύνοδος («Ἐκ-κλησία») τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ Του. Ἐκάστη Θεία Λειτουργία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι Σύνοδος καὶ σύναξις τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μελῶν τοῦ Σώματός Του, καὶ εἰς τοῦτο κυρίως συνίσταται ἡ πηγὴ καὶ ἡ βάσις τῆς συνοδικῆς ζωῆς καὶ κοινωνίας τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐκάστη ἐπίσης τοπικὴ Σύνοδος καὶ συνέλευσις τῶν Ἐπισκόπων εἰς τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς συνοδικότητος τῶν Πατέρων μας καὶ τῶν Συνόδων. Ὡσαύτως καὶ ἐκάστη ἀλληλοεπικοινωνία καὶ ἐπίσκεψις καὶ συλλειτουργίον τῶν Προέδρων καὶ τῶν Ἐπισκόπων τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἶναι μία ἐκδήλωσις καὶ ἀνανέωσις τῆς συνοδικῆς ζωῆς καὶ λειτουργίας τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐὰν ὅμως κρίνωμεν βάσει τῆς συνοδικῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθοδοξίας ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχουν γίνεαι καὶ ἐπιτελεσθῆ μέχρι τῶρα εἰς τὴν Ρόδον, τὴν Γενεύην κτλ. ὡς προετοιμασία τῆς μελλούσης «Οἰκουμενικῆς Συνόδου» τῆς Ὁρθοδοξίας, δυσκολευόμεθα πολὺ νὰ διδωμεν συνεχιζομένην τὴν παράδοσιν τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Καὶ δὲν γίνεται ἀσφαλῶς λόγος περὶ τοῦ ὅτι μᾶς λείπει εἰς αὐτοκράτωρ» διὰ νὰ συγκαλέσῃ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, διότι «οὐ βασιλέων κράτος τὴν Ἐκκλησίαν ἠλευθέρωσεν», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν Πατέρων τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου (Mansi 13, 132), ἀλλὰ περὶ πολλῶν ἄλλων προβλημάτων. Καὶ κατὰ πρῶτον λόγον ἡ ἐκκλησιολογικο-κανονικὴ σύνοψις τῶν διαφορῶν δι' Ὁρθοδόξων «Διασκέψεων» καὶ «Ἐπιτροπῶν» δὲν μαρτυρεῖ, τοῦλάχιστον μέχρι τῶρα, ὅτι ἐκφράζει τὴν συνείδησιν καὶ τὴν φωνὴν τοῦ πληρώματος τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐὰν θὰ γίνῃ καὶ εἰς τὴν μελετωμένην

Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τοιαύτη «ἀντιπροσώπευσις», τότε διστάζομεν ἤδη ἀπὸ τῶρα νὰ τὴν δεχθῶμεν ὡς ἔκφρασιν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ὡς συνέχειαν τῆς συνοδικῆς παραδόσεως καὶ ζωῆς της. Ποῦ θὰ εἶναι ἡ φωνὴ καὶ ἡ μαρτυρία τῶν Ὁρθοδόξων Ἐπισκόπων καὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν; Δὲν πρόκειται ἐδῶ περὶ ἀπαιτήσεως «δημοκρατικοποιήσεως» ἢ ἀντιπροσωπεύσεως τοῦ «λαϊκοῦ στοιχείου» εἰς τὰς Συνόδους, διότι τὰ προβλήματα αὐτὰ τοῦ μοντέρνου ἐξωεκκλησιαστικοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχουν θέσιν εἰς τὴν ζῶσαν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν συγκροτεῖ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Πρόκειται μόνον περὶ ἐκεῖνου τοῦ ὁποῖου διατυπῶναι ὁ Μ. Βασίλειος ὡς ἐξῆς: «Αἱ περὶ τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομίαι γίνονται μὲν παρὰ τῶν πεπιστευμένων τὴν προστασίαν αὐτῶν, βεβαιοῦνται δὲ παρὰ τῶν λαῶν» (ἐπιστ. 230). Ποιμένες ἐρήμην ποιμνίου (ἢ καὶ στερουμένοι αὐτοῦ ἐντελῶς), θεολόγοι ἄνευ ποιμαντικῆς εὐθύνης, διάφοροι δοκησίσοφοι καὶ καισαρόδουλοι οὐδέποτε ἠδυνήθησαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Συνόδων τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀναγνωρισθοῦν οὔτε ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν οὔτε ὡς συνεχίζοντες καὶ ἀνανεώνοντες τὴν ζῶσαν καὶ σωτήριον παράδοσιν, παρὰ μόνον ὡς μία «σύνοδος ἄθετούντων». Ἄς ἐνθυμηθῶμεν μόνον τὰς «ἀντιπροσωπείας» ἐκεῖνας εἰς τὰς ψευδοσυνόδους τῆς Λυδῶνος καὶ τῆς Φλωρεντίας, καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐναντι αὐτῶν στάσιν τῶν γνησιῶν ὀρθοδόξων ποιμένων καὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δεῦτερος λόγος τῶν δισταγμῶν μας ἔγκειται εἰς τὴν στάσιν πολλῶν ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν πρὸς τὰς κοσμικὰς ἐξουσίας. Νομίζομεν ὅτι εἰς τὸ θέμα αὐτὸ εὐρισκόμεθα σήμερον ὑπὸ συνθήκας πολλὴν δυσκολωτέρας ἐκεῖνων τῆς περιόδου τῶν Ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Εἰς δὲ ἄλλος λόγος τῶν δισταγμῶν μας μήπως δὲν εἶναι καὶ ὁ ἐμφανιζόμενος συναγωνισμὸς διὰ τὰ «πρωτεία» καὶ ὁ στενὸς ἐθνικισμὸς μας; Ἡ τελικὴ ἐλπίς τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὰ προβλήματα αὐτὰ εἶναι βεβαίως τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν ἐμποδίζει αὐτομάτως τὰς θελήσεις καὶ πράξεις ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ὁ λόγος τοῦ Ἁγίου Μαξίμου ἰσχύει ἐδῶ καὶ δι' ἡμᾶς: «Ὁρᾶτε μήπως εἰρήνην προφασισζόμενοι, τὴν ἀποστασίαν εὐρεθῶμεν νοσήσαντες» (PG 90, 145).

Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρᾶν, ἀπὸ τὴν θεολογικὴν δηλαδὴ ἄποψιν, ἡ θεολογικὴ προετοιμασία τῆς μελλούσης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἔξ ὅσων ἔχουν μέχρι τῶρα ἐκφρασθῆ, λεχθῆ καὶ δημοσιευθῆ, ἀκόμη ὀλιγώτερον ἐμπιστοσύνην ἐμπνέει. Ἐὰν ἀπλῶς ἐκζητοῦνται καὶ ἀνευρίσκονται θέματα θεολογικά, δογματικά καὶ κανονικά, ἀδιαφόρως

ποίας προελεύσεως και προβληματολογίας, και κατατάσσονται εἰς ἓνα «κατάλογον θεμάτων», ὅπως εἶναι ὁ κατάλογος τῆς Α' Διασκεύσεως τῆς Ρόδου, τότε δὲν χρειάζεται μεγάλη σοφία και σύνεσις πρὸς διαπίστωσιν τῆς μὴ συνεχίσεως τῆς ζωῆς και σωτηρίου παραδόσεως. Εἰς τί θὰ συνίστατο ὁ σωτηριολογικὸς χαρακτήρ τῶν ἐνεργειῶν και ἀποφάσεων μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία δὲν θὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ προβλήματα τοῦ ἀφοροῦν ἀμέσως τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων; Αἱ μέχρι τώρα γενόμεναι δηλώσεις, κείμενα και ἐργασίαι ὁμοιάζουν πρὸς μίαν ἀπομίμησιν τῶν προβλημάτων τοῦ Βατικανοῦ ἢ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῆς Γενεύης, ἢ τὸ πολὺ πρὸς τὰ προβλήματα τῶν «ὁμολογιῶν» τῆς ἐποχῆς τοῦ Μογίλα και ἐντεῦθεν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἐμπλοκὴ εἰς τὰ ψευδοπροβλήματα ὁδηγεῖ ἀναποφεύκτως εἰς ψευδεῖς λύσεις, και αὐτῶν ἀκριβῶς ὀλιγώτερον παντὸς ἄλλου ἔχει ἀνάγκην ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία σήμερον. Ἡ ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀντιμετώπισις τῶν προβλημάτων τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου και τοῦ κόσμου πρέπει και δύναται νὰ εἶναι ἡ ἴδια πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων και τῶν Πατέρων και τῶν Συνόδων ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας: ἡ ὀρθὴ ὁμολογία και μαρτυρία περὶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἀληθινῇ Ἐκκλησίᾳ Του.